

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Druhý život Tuchomyšle

Lokální identita obyvatel
zaniklé obce v severních Čechách

Ivana Růžičková

Vedoucí práce: Mgr. Hedvika Novotná

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 25. června 2009

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Hedvice Novotné za cenné připomínky a rady při vedení této práce. Dále bych ráda poděkovala všem někdejšími obyvatelům Tuchomyšle, kteří mě vstřícně přijali a vyprávěli mi o svém životě.

Obsah

1	Úvod	1
2	Teoretická východiska	4
2.1	Konstruktivismus	4
2.2	Vymezení základních pojmů	4
2.2.1	Identita	4
2.2.2	Lokální/regionální identita	5
2.2.3	Prostor	6
2.2.4	Domov	7
2.3	Výzkumné otázky	7
3	Metodologie výzkumu	9
3.1	Výzkumná strategie	9
3.2	Techniky sběru dat a jejich analýza	9
3.2.1	Narativní a polostrukturované interview	10
3.2.2	Zúčastněné pozorování	10
3.2.3	Obsahová analýza internetové diskuse	11
3.2.4	Analýza dat	11
3.3	Etika výzkumu	12
3.4	Hodnocení kvality výzkumu	12
3.5	Výběr vzorku	13
3.5.1	Výběr lokality	13
3.5.2	Tuchomyšl	13
3.5.3	Vstup do terénu	15
3.5.4	„Tuchomyšláci“	17
4	Formy Identifikace s obcí	27
4.1	Tuchomyšl: Dva aspekty prostoru	27
4.1.1	Vazba na místo	28
4.1.2	Sociální prostor	34
4.2	Tuchomyšl: jedinečná obec oproti zaměnitelné vesnici	38

4.2.1	Tuchomyšl jako kulisa každodennosti	39
4.2.2	Tuchomyšl jako jedinečná obec	41
5	Tuchomyšl jako domov	45
5.1	Reflexe domova: teritorializace identity	45
5.1.1	Teritorializovaná identita	45
5.1.2	Deteritorializovaná identita	47
5.1.3	Reteritorializovaná identita	48
5.1.4	Mnohonásobné identifikace	49
5.2	Faktory ovlivňující lokální identitu po likvidaci Tuchomyšle . .	50
5.2.1	Místo nového bydliště	51
5.2.2	Věk v době stěhování	53
5.2.3	Další faktory	55
6	Druhý život Tuchomyšle	56
6.1	Srazy Tuchomyšláků	56
6.1.1	Velký sraz	56
6.1.2	Malý sraz	58
6.1.3	Reflexe srazů v narativech	59
6.2	Internetová diskuse	60
6.3	Kolektivní identita „Tuchomyšláků“	62
6.3.1	Kolektivní paměť	62
6.3.2	Kolektivní identita	63
7	Tuchomyšl: O čem se nemluví	68
7.1	Likvidace	68
7.1.1	Protest proti bourání	70
7.2	Německá otázka	71
8	Závěr	73
	Literatura	78
	Prameny	80

Kapitola 1

Úvod

„Severočeská pánev tvoří pás sedmdesát kilometrů dlouhý a dvacet kilometrů široký. Zdejší povrchové doly zabírají téměř tři sta kilometrů čtverečních. V uplynulých sto letech tu horníci vytěžili celkem tři miliardy tun uhlí. Výsypky vytvořily umělá údolí a několik set metrů vysoké kopce. Mnohá jezera byla vypuštěna. Potoky a řeky byly svedeny do ocelových potrubí a betonových koryt. Například řeka Bílina změnila pětasedesátkrát řečiště. Ve jménu výroby energie a průmyslu bylo zlikvidováno sto šest obcí včetně královského města Mostu a vystěhováno devadesát tisíc obyvatel.“¹

Před rokem se mi do ruky dostala kniha Libkovice: Zdař Bůh (Gockeler, Reeve, 1997), dokumentující zkázu obce Libkovice, která v devadesátých letech minulého století ustoupila těžbě uhlí na Mostecku. Tehdy jsem začala severočeskou krajinu, svůj domov, vnímat skrze lidské osudy a cíleně jsem vyhledávala informace o místech, která zmizela z její mapy.

Mostecké Občanské sdružení Kořeny mě záhy pozvalo na přednášku o zrušených obcích v okolí Litvínova. Ukázalo se, že nejde ani tak o přednášku, jako o moderované setkání pamětníků. Promítaly se fotky, hádala se jména někdejších sousedů, ukazovaly se mapy a vyprávěly se zajímavosti a příhody jak ze života obcí, tak i ze současných srazů jejich někdejších obyvatel. Všichni pak byli pozváni na výlet do míst, kde vzpomínané obce stály.

Výletní kolečko obyvatel z obcí, které pohltily hnědouhelné doly, do míst jejich někdejších domovů by na nezasvěceného pozorovatele muselo působit bizarně: skupina dvaceti důchodců obchází místa, která už neexistují. Lidé postupují od jámy k jámě, od jedné zrekultivované plochy k druhé, a dívají se upřeně do míst, na kterých vůbec nic není. Oni však „cosí“ vidí, vehementně

---

¹Gockeler S., Reeve H. (1997): Libkovice: Zdař Bůh, str. 28-29.

jeden druhému cosi ukazují a jejich ukazováčky jako by obtahovaly obrysy dávných stavení. Účastníci mezi sebou prohodí pár slov, někdo si otře slzy a výprava jde dál.

Natolik mě cosi na těchto výletnicích fascinovalo, že jsem zatoužila uvidět onen pro mě prázdný prostor jejich očima, vstoupit do prostoru, který pro ně znamená víc než jen zatravněnou plochu, zatopenou jámu nebo udusanou hlínu. Zajímalo mě, co tito lidé cítí, na co vzpomínají, jak se k danému místu dnes vztahují. Chtěla jsem vědět, co je na ta místa táhne, jak o nich přemýšlejí a kdo vlastně jsou.

Další zlom v mém pátrání po lokální identitě vysídlenců z odtěžených vesnic pro mě znamenalo setkání s ekologickým aktivistou Janem Piňosem, který se aktivně účastnil protestu proti likvidaci Libkovic. Vyprávěl mi o lidech, ze kterých těžební průmysl učinil jakési novodobé „nomády“. Šachta jim vzala domovy, takže se přesunuli do jiné vesnice, avšak i tu po několika letech potkal stejný osud. Lidé se znovu přestěhovali a znovu dostali oznámení o brzké likvidaci. Rekordem, který Piňos při svém pohybu v terénu zaznamenal, bylo sedm stěhování jediného člověka. Osudy jiných, kteří přijali byt na sídlišti některého z nedalekých průmyslových měst, nebyly v mých očích o moc růžovější. Tito lidé vyměnili rodinný dům v intimním vesnickém společenství za buňku v paneláku anonymního sídliště. Začala jsem proto pátrat i po jejich vztahu k novým domovům. Moje touha porozumět jejich situaci tak vyústila v terénní antropologický výzkum, který zde předkládám.

Většina materiálů, která se mi do té doby dostala do ruky, pocházela z Mostecká a Chomutovska, okresů, ve kterých byly zrušeny desítky obcí. Jakmile jsem ale podrobněji prostudovala mapu zrušených obcí, uvědomila jsem si, že mnohé vesnice zmizely i v bezprostředním okolí mého domova v Ústí nad Labem. S obrovským překvapením jsem nad mapou zjišťovala, že obce stály i na místech, která důvěrně znám ze svého dětství. Nikdy mě přitom nenapadlo, že by tam ještě vcelku nedávno mohly stát nějaké vesnice. Nezbyly po nich žádné stopy a nikomu, kdo by je snad ještě pamatoval, nepřišlo důležité mě na to upozornit. Cítila jsem se podvedená a začala jsem se vyptávat nejbližšího okolí. Netrvalo dlouho a držela jsem v ruce útržek papíru s telefonním číslem na člověka, který se narodil v jakési zrušené obci kousek za Ústím. S tímto matným popisem jsem se za ním vypravila a seznámila se tak s Tuchomyšlí.

Původně jsem zamýšlela lokálně ohraničit svůj výzkum okresem Ústí nad Labem, ve kterém bylo od druhé poloviny dvacátého století zrušeno z důvodu těžby uhlí čtrnáct obcí². Plánovala jsem kontaktovat vysídlence z některých z nich a vysledovat, jakým způsobem se ke svým původním bydlištěm vzta-

---

²Informace pochází ze stránek Zaniklé obce, [online].

hují. Nakonec se ukázali být nejdostupnější právě někdejší obyvatelé Tucho-myšle. Svůj výzkum jsem tak soustředila právě na ně.

V následující kapitole nejdříve osvětlím svá teoretická východiska a upřesním výzkumné otázky. Dále navážu popisem výzkumné strategie a metody sběru dat. V další části se pak zaměřím na výsledky vzešlé z jejich analýzy. V závěru svůj výzkum shrnu a navrhnou další možnosti zkoumání této tématiky.

Kapitola 2

Teoretická východiska

2.1 Konstruktivismus

Ve své práci jsem se pokusila uchopit téma lokální identity někdejších obyvatel Tuchomyšle z pozic kulturně-sociální antropologie, přičemž jsem vycházela z interpretativního (resp. konstruktivistického) paradigmatu. To nehledá zákonitosti jako experimentální věda, ale pátrá po významech (Geertz, 2000). Data, která v jeho rámci sbíráme, „*jsou ve skutečnosti naše vlastní interpretace interpretací jiných lidí týkajících se toho, co si myslí, že oni sami a jejich spoluobčané činí,*“ (Gertz, 2000:19). Konstruktivistický přístup dále zdůrazňuje, že realita je vytvářena sociálně. Neexistuje přitom jediná objektivní realita, která působí mimo nás, ale mnoho odlišných realit, které si vytvářejí různí lidé svým odlišným vnímáním světa (Berger, Luckmann, 1999). Sociální svět je tedy konstituován významy, které mu dávají lidé. Pojmy jako identita, kultura, národnost atp. neexistují jako danosti, ale uskutečňují se vždy jen v podobě myšlení a jednání lidí, v jejich představách a v jejich prožívání světa (Barša in Antropoweb). Vědeckým cílem je pak porozumění, jak si lidé svůj sociální svět konstruují. Sociálně konstruované reality přitom nepodléhají zákonům v přírodovědném smyslu a badatel i zkoumaní jedinci je zároveň ovlivňují a jsou jimi ovlivňováni (Hendl, 2005).

2.2 Vymezení základních pojmů

2.2.1 Identita

Pojem „identita“ je mnohoznačný a autoři, kteří se jím zabývají, mu přiřkládají různé významy. Ve svém chápání tohoto pojmu vycházím z jeho konstruktivistického pojetí, které podle Brubakera a Coopera (2000) odmítá

představu identity jako danosti, kterou mají všichni lidé (i když si ji nemusejí být vědomi) a kterou mohou pouze odhalit, nikoliv ji sami vytvořit.

Konstruktivistické pojetí naopak považuje identitu za cosi, co je konstruováno v různých životních situacích a sociálních kontextech. „*Identita se utváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy,*“ (Berger, Luckmann, 1999: 170). Jediná danost, která ovlivňuje to, kým jsme, a kterou máme již při narození, jsou naše genetické předpoklady. Podle Vaňkové (2006) má slovo „identita“ významově nejbližší ke slovu „identifikace“. Je neustálým procesem konstrukce a vychází z lokalizování se do určitých sociálních kontextů či kategorií. Člověk tedy svou identitu neobjevuje jako hotovou skutečnost ve svém nitru, ale neustále si ji sám vytváří za působení vnějších vlivů.

Identita přitom „*spočívá v tom, s kým, nebo s čím se člověk ztotožňuje (co přijímá a bere za své) a vůči komu, čemu se vymezuje jako vůči jinému, cizímu a vnějšímu,*“ (Zich, 2007:49). Člověk nemá jedinou celistvou identitu, ale mnoho dílčích identit, které se časem mění v podobě i významu. Identita je tak spíše procesem než hotovým stavem (Vaňková, 2006, též Zich, 2007). Proto identitu člověka není nikdy možné považovat za definitivní a kompletní. „*Identita není samozřejmá a vzniká teprve jako odpověď na otázky, které si sami klademe.*“ (Roubal in socioweb). Proto si vlastní identitu uvědomujeme jen ve vztahu ke konkrétním událostem a v konkrétních vztazích, které ji také mohou dodatečně vytvořit (Zich, 2003).

2.2.2 Lokální/regionální identita

Ve svém výzkumu tematizuji vztahování se k místu. Vzhledem k multidimenzionálnímu charakteru lidské identity mě proto zajímá hlavně identita lokální, resp. regionální. Někteří autoři (např. Spalová, Zich) považují tyto termíny za synonymické. Dle mého názoru je však užitečné v nich rozlišovat.

Zich považuje regionální, resp. lokální identitu, za jednu z identit člověka, která se týká jeho vztahu k nějakému místu, přičemž regionem myslí jak administrativně vymezené celky, jakými jsou kraje, města, obce atp., tak i neformálně ohraničená území typu „Ústecko“, „Podkrušnohoří“ atp. Regionální identita dále ukazuje, jak se lidé s tímto místem identifikují, ztotožňují, jak ho vymezují od okolí a jak se odráží v jejich vnitřním světě (Zich, 2007). Zich přitom připouští, že místo, ke kterému se člověk v rámci své regionální identity vztahuje, může být dokonce jediný dům či byt. Zichovo pojetí regionální, resp. lokální identity, tak zahrnuje široké územní rozpětí od několika metrů čtverečních po území celého kraje. Pro potřeby svého výzkumu se proto přikláním spíše k Roubalovu pojetí (in Socioweb), které mezi termíny regionální a lokální identita rozlišuje.

Regionální identita je pro něj jakýmsi zastřešujícím pojmem pro vícero úrovní vztahování se k místu, mezi něž patří i právě identita lokální. Lokální identita pak vyjadřuje vztah k místu, kde žijeme, nebo jsme žili, a kde prožíváme, nebo jsme prožívali svou každodennost. Jedná se tedy o vztah k blízkému okolí, které vnímáme velmi bezprostředně a „intimně“, narozdíl od odosobněného pojmu regionu, okresu nebo státu s abstraktními hranicemi. Vztah k nim tematizují až další roviny regionální identity.

Ať již o identitě vztahované územně hovoříme na lokální nebo regionální úrovni, toto „území“ nikdy nechápeme pouze jako fyzický prostor, ale zároveň jako prostor sociálních vztahů, zážitků a vzpomínek. *„Regionální identitu uvažujeme i v souvislosti se socio-kulturním systémem místa a s lidmi, kteří v tomto prostoru žijí. Lidské společenství vytváří obraz tohoto prostoru, stejně jako prostředí ovlivňuje způsob života, zvyky, tradice a kulturu obecně;“* (Roubal in Socioweb).

2.2.3 Prostor

Lokální identita je tedy prostorová, vyjednává vztah k určitému prostoru, který je sice primárně geografický, avšak člověk se k němu vztahuje jako k prostoru „symbolickému“, tedy jako k prostoru, který nese nějaké významy (Grygar, 2005). Tyto významy se mohou týkat paměti, vzpomínek, místních institucí i estetických hodnot vztahovaných ke krajině. Grygar si v souvislosti s regionální identitou klade otázku, proč je naše svázanost s prostorem pocíťována právě tak, a ne jinak. Dochází k přesvědčení, že prostor nepředstavuje pouze souhrn geodetických souřadnic, ale je i reprezentací sociokulturně sdílených konstrukcí.

V souvislosti s rostoucí mobilitou lidí a častými změnami míst jejich pobytu je sociálními vědci často tematizován koncept deterritorializované identity. Lidé ztrácejí své teritoriální „kořeny“ a zároveň s tímto procesem přestávají být i určité geografické celky nositeli jasných kulturních kategorií (Gupta, Ferguson, 1992). V souvislosti s touto ztrátou pevných kulturních a etnických obrysů míst pak jejich obyvatelé tematizují stále silnější potřebu, aby je měly. Vznikají tak představy o místech, se kterými se identifikují určité komunity („imagined places“ a „imagined community“), podobně jako se například vysídlenci z určitého místa sjednocují kolem vzpomínaného domova. Tato vzpomínaná a připomínaná místa pak slouží jako symbolické pouto pro roztroušenou komunitu (Gupta, Ferguson, 1992).

Z těchto důvodů pak mnoho autorů rozlišuje mezi „místem“ a „prostorem“ (place and space). „Místo“ bývá definováno jako aktuální lokalita, tedy jako fyzické prostředí, které je dějištěm každodennosti. Naproti tomu „prostor“ slouží jako pojem pro obecnou představu lidí o dané lokalitě. Prostor je tak

spíše mentálním obrazem než konkrétní lokalitou (Svašek, 2002). M. Svašek toto rozlišení aplikuje ve svém výzkumu odsunutých sudetských Němců z českého pohraničí, v jejichž případě došlo k přerušení kontaktu s „místem“, které se tak přeměnilo v představovaný „prostor“.

2.2.4 Domov

Někteří autoři vnímají domov jako zvláštní případ regionální identity. Např. pro Zicha (2007) znamená domov místo, kam se řadíme, kam se vracíme a kde hledáme svou oporu a jistotu. Podle Laštovkové (2007) je pojem „domova“ sociálním konstruktem, který má tři dimenze. Jednak prostorovou dimenzi (kterou tvoří místo našeho bydliště), dále sociální dimenzi (kterou tvoří skupina lidí, v jejichž blízkosti na tomto místě žijeme) a nakonec dimenzi časovou (která symbolizuje místo, jehož minulosti si vážíme, jehož přítomností žijeme a jehož budoucnost nám leží na srdci). Vyloučená přítomnost „dvojího domova“, kdy člověk vnímá jako svůj domov jak místo svého rodiště, tak i místo svého bydliště. Také podle Jandourka (2001) není domov vázán na nezaměnitelné místo a osoby. Domov se podle něj může týkat jak místa, na kterém jedinec delší dobu žil, tak i souhrnu bližních, se kterými strávil delší období svého života a ke kterým si vytvořil silný vztah. Domov pak může být vnímán jako otázka rozhodnutí (Laštovková, 2007).

Důležité přitom je si uvědomit, že vztah k místu, tematizovaný v lokální identitě, automaticky neznamena vztah k domovu. Při konceptualizaci domova jde především o tematizaci kognitivního prostoru (Vaňková, 2006). Podobně vnímá koncept domova i Svašek (2002). S odvoláním na Rapporta a Dawsona zdůrazňuje disociaci mezi fyzickou lokalitou a domovem. Označení „mít domov“ a „být bez domova“ se tak neváží k fyzickému vlastnictví klíčů od bytu. Pojem domova odkazuje spíše na kognitivní prostředí, které člověku umožňuje vykonávat jeho každodenní rutiny a ve kterém zároveň cítí, že je jeho identita nejlépe zprostředkovaná. Za „bezdomovce“ je pak považován ve chvíli, kdy mu takové prostředí chybí.

Mezi koncepty lokální identity a domova proto není možné položit rovnítko. Dalším z důvodů je také skutečnost, že sociální konstrukce pojmu domov nepřipouští negativní konotace, narozdíl od sociální konstrukce určitého prostoru nebo lokality (Laštovková, 2007).

2.3 Výzkumné otázky

Výše nastíněné teoretické předpoklady jsou mi východiskem pro vlastní výzkumný projekt, jehož tématem je lokální identita někdejších obyvatel obce

Tuchomyšl, zaniklé z důvodu těžby hnědého uhlí roku 1977.

Jak jsem popsala výše, lokální identita je pouze jednou z mnoha dimenzí identity a jako taková nemusí být člověkem vůbec tematizována. Avšak vzhledem ke skutečnosti, že obyvatelé Tuchomyšle byli v důsledku vnějšího zásahu donuceni opustit své domovy, se domnívám, že se nějakým způsobem ke zrušené obci, jakož i k místu svého nového bydliště, vědomě vztahují a nějak se s nimi identifikují. Moje výzkumné otázky proto sledují, jakým způsobem to dělají, jakých podob jejich lokální identifikace nabývá a zda je možné vysledovat nějaké pravidelnosti či opakující se motivy v jejich narativních vyprávěních.

Ptám-li se, jak někdejší obyvatelé Tuchomyšle konstruují svou lokální identitu, zajímá mě obecně, jak svou „lokalitu“ vymezují, s čím se identifikují a co do ní zahrnují. Vzhledem k tomu, že v životech vysídlenců z Tuchomyšle jsou významnými geografickými body právě lokalita Tuchomyšle a nového bydliště, zajímá mě tudíž i zcela konkrétně, jak k těmto místům vymezují svůj vztah a v jakých souvislostech tato místa tematizují. Zároveň mě zajímá, jaké faktory hrají při procesech identifikace s těmito místy významnou roli.

Na tyto otázky jsem se pokusila odpovědět touto prací.

Kapitola 3

Metodologie výzkumu

3.1 Výzkumná strategie

Jak již bylo řečeno, vycházím z konstruktivistického paradigmatu. Mým cílem bylo získat co nejširší vhléd do dané problematiky a na jeho základě porozumět tomu, jak si někdejší obyvatelé Tuchomyšle utvářejí svou lokální identitu, a to pomocí interpretace toho, jak oni sami interpretují to, co se děje a co prožívají. Výsledkem je tedy moje interpretace těchto interpretací (Geertz, 2000).

Hluboké porozumění problematice mi umožnila strategie kvalitativního výzkumu. V průběhu svého výzkumu jsem se neopírala o předem formulované hypotézy, které bych pouze zamýšlela testovat, ale snažila jsem se dobrat nového porozumění, případně nových hypotéz a teorií.

Disman (1993) vnímá porozumění lidem v sociálních situacích jako samotný cíl kvalitativního výzkumu. Badatel ho dosahuje sběrem velkého množství informací o malém počtu jedinců, což mu umožňuje podrobnější vhléd do problematiky, avšak zároveň komplikuje generalizaci výsledků na populaci. Narozdíl od deduktivně vedeného kvantitativního výzkumu, kvalitativní výzkum postupuje induktivně. Nejdříve sbírá data, která podrobně popisuje a hledá v nich pravidelnosti a významy. Z nich pak průběžně formuluje předběžné hypotézy a výstupem pak mohou být nové teorie nebo nový vhléd do problému (Disman, 1993, též Hendl, 2005).

3.2 Techniky sběru dat a jejich analýza

Před vstupem do terénu jsem měla jen velmi nejasnou představu o tom, jak někdejší obyvatelé zrušených obcí vnímají nucené stěhování a likvidaci svých domovů. K dispozici jsem měla pouze již zmíněnou reportážní knihu o Libko-

vicích a vlastní poznámky z akcí popsaných v úvodu, tedy žádnou odbornou studii, která by danou problematiku zohledňovala. Ačkoliv jsem později našla jisté paralely s výzkumy F. Zicha a kol. v českém pohraničí nebo s výzkumy sudetských Němců M. Svašek, při přípravě svého výzkumu jsem z nich nevycházela. Nevstupovala jsem tudíž do terénu s žádnou předběžnou teorií. Mou základní technikou sběru dat bylo narativní interview doplněné strukturovaným rozhovorem, zúčastněným pozorováním a obsahovou analýzou diskuse na internetových stránkách Zaniklé obce.

3.2.1 Narativní a polostrukturované interview

Metodu narativního interview (označovaného též jako biografické interview nebo životopisné vyprávění) jsem nezvolila náhodně. Rozhodla jsem se zkoumat identitu a podle některých autorů (např. Hamar, 2002, Zich, 2003) vypovídají o identitách vypravěčů zejména jejich autobiografické příběhy. V průběhu vyprávění vsazují narátoři jednotlivé epizody svého života do smysluplného rámce vlastního životního příběhu a tím své identity vlastně konstruují.

Zároveň jsem nechtěla předem připravenými okruhy témat zavést řeč jinam, než kam by ji narátoři sami směřovali, a minout tak témata, která oni sami považují za důležitá. V rámci biografického interview totiž narátor nedostává předem připravené otázky, ale je vyzván, aby sám zcela volně vyprávěl svůj životní příběh (Hendl, 2005, též Vaněk, 2007). Jak jsem již podotkla, neměla jsem žádné předběžné teorie. Proto jsem se rozhodla nejdříve sbírat data a nechat je promluvit.

Po skončení narativu jsem navázala polostrukturovaným rozhovorem. Ptala jsem se na nejasnosti v rámci narativu, rozvíjela jsem témata, která narátoři pouze letmo nastínili, a zavedla jsem řeč na skutečnosti, o kterých se nezmínili vůbec. Dále jsem zjišťovala vztah narátorů k Tuchomyšli a k jejich novým domovům, pokud nebyl v narativu tematizovaný.

3.2.2 Zúčastněné pozorování

V průběhu svého působení v terénu jsem se zúčastnila dvou akcí, které pro sebe pořádají někdejší obyvatelé Tuchomyšle. Šlo o devětadvacátý výroční sraz Tuchomyšláků, který se uskutečnil 3. 4. 2009 v Kulturním domě v Chlumci, a dále malý neoficiální sraz skupiny přátel z Tuchomyšle, který se koná každý měsíc v restauračním zařízení v Chlumci. Já jsem se ho zúčastnila 11. 5. 2009 odpoledne. Cílem mého terénního pozorování byla snaha porozumět, proč někdejší obyvatelé Tuchomyšle tyto srazy pořádají, jak probíhají, co se na nich probírá, kdo na ně chodí a proč.

Na obou akcích jsem si pořizovala terénní poznámky, které jsem zohlednila při analýze dat a jejich interpretaci. Pro jejich použití jsem využila doporučení z metodologické knihy Chiseri-Strater a Sunstein (1997).

3.2.3 Obsahová analýza internetové diskuse

Dalším zdrojem dat mi byly internetové stránky Zaniklé obce. Tyto stránky obsahují základní informace o zaniklých obcích na území České republiky. U každé jednotlivé obce je uveden rok a příčina zániku, její geografická poloha a současný stav. Dále sem registrovaní dobrovolní přispěvatelé mohou doplňovat informace o obcích a vkládat fotografie. Všichni návštěvníci stránek pak mají možnost o každé jednotlivé obci diskutovat. Po nalistování záložky s Tuchomyšlí se objeví krátká historie obce, několik fotografií a obsáhlá diskuse. Toto diskusní fórum je přitom podstatně delší než diskuse pod záložkami jiných obcí, pod kterými často není jediný příspěvek. Toto diskusní fórum jsem podrobila obsahové analýze, přičemž jsem zjišťovala, kdo jsou účastníci této diskuse, jaké věci tematizují, proč se ho účastní a k čemu tento internetový prostor vlastně slouží.

3.2.4 Analýza dat

Při prepisech narativů a polostrukturovaných rozhovorů jsem používala komentovanou transkripci, protože se mi jako významný jevil nejen obsah vyprávění, ale také způsob jeho podání.¹ U narativů jsem posléze provedla narativní analýzu. Podle doporučení Fischer-Rosenthala a Rosenthalové (2001) jsem se při pročítání přepsaného narativu soustředila na způsob, jakým vyprávěči podávali svůj životní příběh, jak sami sebe představovali. Sledovala jsem témata, která zdůrazňovali a která upozadili, nebo vůbec nezmínili. Dále jsem si všímala, jak narátoři svůj život strukturovali, na čem své vyprávění vystavěli a jak jednotlivé epizody zasadili do smysluplného rámce svého života.

Přeepsané rozhovory, terénní poznámky a webovou diskusi jsem dále analyzovala prostřednictvím otevřeného kódování. Tím jsem data tematicky rozčlenila a jednotlivé kódy jsem pak spojovala do kategorií, které jsem opět aplikovala na data. Systematicky jsem tak procházela rozhovory, terénní poznámky a internetovou diskusi a hledala v nich pravidelnosti. Tato kategorizace dat se mi pak stala základem pro jejich interpretaci. Při této fázi analýzy

---

¹V citacích z rozhovorů, které se objevují v této práci, jsou proto tučně zvýrazněná slova, která narátoři sami zdůraznili. Pomlčka a pomlčka v závorkách pak znamenají krátkou a dlouhou pomlku ve vyprávění.

jsem využila postupů popsaných v metodologických knihách autorů Vaňka (2007), Hendla (2005) a Milese a Hubermana (1994).

3.3 Etika výzkumu

Základem pro práci s mými narátory² mi byl respekt vůči nim a snaha o partnerský přístup v průběhu rozhovoru. Pravdivě jsem je informovala o záměrech svého výzkumného projektu a zaručila jim anonymitu. Proto jsou jejich jména v textu změněna a přepsané narativy a polostrukturované rozhovory ke své práci nepřikládám. Všechny materiály, který jsem získala v průběhu svého působení v terénu, nadále archivuji v digitální podobě.

Obec Tuchomyšl jsem se rozhodla ve své práci neanonymizovat. Kromě snadné dohledatelnosti obce podle nastíněné historie mi navíc tento údaj přijde pro případný další výzkum na podobné téma důležitý. Zejména poválečný vývoj v kontinuitě místního obyvatelstva byl totiž právě v Tuchomyšli natolik specifický, že mohl, dle mého názoru, ovlivnit lokální identifikaci jejích obyvatel. Výsledky mého výzkumu by tak měly být posuzovány právě v souvislosti s touto konkrétní lokalitou.

Moji narátoři přitom byli srozuměni se skutečností, že jméno obce nebudu ve své práci anonymizovat. Je samotné, jakož i osoby a místa, na která odkazují v uveřejněných citacích, jsem anonymizovala na všech úrovních. Citace z internetové diskuse jsem neanonymizovala, protože se jedná o volně přístupný prostor.

3.4 Hodnocení kvality výzkumu

Mezi kritéria validity empirického výzkumu počítají Lincoln a Guby (dle Hendl, 2005) důvěryhodnost, přenositelnost, hodnověrnost a potvrditelnost.

V důvěryhodném a hodnověrném výzkumu má být předmět zkoumání přesně identifikován a popsán. Tomuto kritériu jsem se snažila dostat důkladným sběrem dat, dostatečným trváním výzkumu a pravidelnými odbornými konzultacemi.

V kritériu přenositelnosti jde o možnost využít závěry z mého výzkumu pro jiný případ, který se mu podobá. V konstruktivisticky pojatém výzkumu je toto problematické. Badatel se dobírá poznání pomocí interpretace odpovědí svých informátorů na vlastní otázky, které jsou však svým výrazem jeho

---

²Ve své práci jsem se rozhodla nepoužívat termínu „informátor“. Ačkoliv je v českém prostředí kvalitativního výzkumu již celkem běžně používán, nese pro mě negativní konotace. Vzhledem k tomu, že jsem s dotýčnými vedla narativní interview, budu raději používat termínu „narátor“.

vlastní předběžné interpretace. Na konci poznávacího aktu tak není nějaký hotový obraz skutečnosti tak, jak je, ale výsledek komunikativní interakce mezi výzkumníkem a zkoumaným (Barša in Antropoweb). Snažím se proto ve své práci poskytnout co nejtransparentnější data s reflexí vlastní práce, aby případní další badatelé v této oblasti mohli mých výsledků využít ve vlastní práci.

Kritérium potvrditelnosti je analogií ke kritériu objektivity v kvantitativním výzkumu. Podle Vaňkových doporučení (2007) jsem se snažila s tímto nárokem vyrovnat důkladnou přípravou výzkumného procesu, jeho pečlivou evidencí a transparentností.

3.5 Výběr vzorku

3.5.1 Výběr lokality

Při plánování svého výzkumu jsem zvažovala dvě varianty jeho územního ukotvení. Plánovala jsem ho sjednotit buďto podle místa jedné konkrétní zrušené obce a vyhledat její někdejší obyvatele, nebo se zaměřit na místo, na které se lidé z různých zlikvidovaných obcí přestěhovali.

Přes první získaný kontakt jsem se dostala k Tuchomyšli a vzhledem k tomu, že najít si cestu k dalším někdejším obyvatelům Tuchomyšle bylo snadnější než sehnat nové kontakty v místě bydliště prvního narátora, rozhodla jsem se vydat touto cestou.

3.5.2 Tuchomyšl

Obec Tuchomyšl³ se nacházela v sudetské oblasti německého osídlení v bezprostřední blízkosti města Ústí nad Labem. První písemná zmínka o její existenci se váže k roku 1207. Papež Inocenc III. ji tehdy předal spolu s dalšími poddanskými vesnicemi cisterciáckému klášteru v Oseku u Duchcova. Vesnice si uchovala ryze zemědělský ráz po nadcházejících šest století. Změnu přinesla až počátkem 19. století těžba hnědého uhlí v regionu. Její objem v průběhu století významně vzrostl. Postupně se upouští od malých povrchových dolů a přechází se k hlubinnému dolování, založenému na mechanizované těžbě. Na Ústecku a Teplicku tak dochází k postupné industrializaci a k rozvoji obchodu, což přináší změny ve struktuře místního obyvatelstva. Zatímco v první polovině 19. století žilo v Tuchomyšli 308 obyvatel, na přelomu století jejich počet přesáhl tisíc obyvatel. Čistě zemědělská obec se postupně měnila na

---

³Informace čerpán z Martinovský a kol. (1983), Gockeler, Reeve (1997), Investorské centrum Ústí nad Labem, [online].

obec horníků a dělníků. Přírůstek obyvatelstva zajišťovali převážně přistěhovalci z vnitrozemí země, čímž se v Tuchomyšli vytvořila početná česká menšina. Před první světovou válkou Češi tvořili už zhruba 20 % místního obyvatelstva. Nově příchozí přitom pracovali v nedalekých továrnách a dolech.

Těžba uhlí znamenala pro celý region velký hospodářský rozmach, který přerušila jen krize spojená s první světovou válkou. S rozšiřováním těžby souvisí i další rozvoj obce. Na konci dvacátých let 20. století přesáhl počet obyvatel Tuchomyšle patnáct set. Jejich počet se začal snižovat až v souvislosti s hospodářskou krizí ve třicátých letech, která znamenala omezení těžby na minimum a propouštění horníků. Zároveň došlo k politickým změnám. Po nástupu Hitlera k moci v Německu se i v Tuchomyšli formují německé nacionalistické proudy. Napjatá situace vyústila roku 1938 v Mnichovskou dohodu, v jejímž důsledku byla Tuchomyšl v rámci Sudet připojena k Německé říši. Mnoho českých rodin z obce odešlo do vnitrozemí Československa.

Během nadcházející války byli mladí Němci z Tuchomyšle odvedeni na fronty a většina českého obyvatelstva byla nasazena na práci buď přímo v obci, nebo v jejím okolí. Tato situace trvala až do roku 1945, kdy byla Tuchomyšl osvobozena sovětskými vojsky. Po válce došlo k další významné demografické změně. Jednak se z vnitrozemí vracejí někteří původní obyvatelé, hlavně však v prvních třech poválečných letech dochází k odsunu sudetských Němců a vesnice se, podobně jako mnoho dalších v okolí, dosídluje z vnitrozemí Československa. Ačkoliv pro některé obce znamenal odsun kompletní změnu obyvatelstva, Tuchomyšl si alespoň částečně zachovala kontinuitu českého osídlení. Většina předválečné české menšiny totiž v obci zůstala i po Mnichovu. Úbytek obyvatel způsobený odsunem Němců se však už nikdy nepodařilo vyrovnat. Zatímco na počátku druhé světové války zde žilo přes čtrnáct set obyvatel, v roce 1950 již pouhých jedenáct set.

Po komunistickém převratu v únoru roku 1948 dochází v Tuchomyšli k zániku soukromých živností a obchodní síť i řemeslnické provozovny přecházejí do majetku státu a družstev. Vzhledem k poválečnému státnímu záměru vybudovat silný těžký průmysl dochází k masivnímu zvýšení těžby uhlí v oblasti, což v šedesátých letech vede k dalšímu hospodářskému rozvoji obce. Její prosperita se projevuje i v četných kulturních aktivitách. Růst energetické náročnosti průmyslu si však postupně vynutí změnu dobývací metody. Hlubinné doly začínají být nahrazovány povrchovými. Důvodem je snadnější přístup k ložiskům uhlí a jejich plné využití. Vznikají tak nové plány těžby v dané oblasti, z nichž jeden počítá i s likvidací obce.

Ministr hornictví roku 1967 ujišťuje obyvatele Tuchomyšle, že jejich obec zůstane zachována a plánovaný povrchový důl skončí dvě stě metrů před hranicí obce. O rok později však přichází oznámení z ministerstva, že vesnice

se v krátké době zlikviduje a v místě někdejší obce se zahájí povrchová těžba.

Od této chvíle začínají odhady všech objektů v obci a mezi obyvateli probíhá anketa o jejich dalším společném osudu. 98,7 % z nich se vyslovilo pro postavení nové vesnice v rámci ústeckého okresu. Hledají se nová vhodná stanoviště, avšak situace přestává být aktuální ve chvíli, kdy není vyhověno požadavku obyvatel dostat dům za dům bez hrazení rozdílu v ceně mezi jejich starými domy a novostavbami.

Roku 1972 byla v obci vyhlášena stavební uzávěra, o rok později přichází rozpis likvidací. V průběhu roku 1975 je již zahájena příprava likvidace. Zájemci postupně dostávají nové byty na sídlištích Severní terasa v Ústí nad Labem a v Chlumci. Ostatní se stěhují podle vlastních možností po celém kraji. Roku 1977 je již celá obec zlikvidována.

Stejný osud jako Tuchomyšl postihl i další tři nedaleké obce: Lochočice, Vyklice a Otovice. Všechny čtyři obce pohltil povrchový důl Chabařovice, který zastavil svou činnost roku 1994. Po tomto roce se zahajuje rekultivace prostoru. Od roku 2001 zde postupně vzniká jezero Milada, které má dnes rozlohu 250 ha. Z důvodů pokračující rekultivace prostoru je dosud oficiálně nepřístupné. Investorské projekty plánují vytvořit z dané lokality atraktivní sportovní a rekreační centrum.

3.5.3 Vstup do terénu

Jako metodu pro výběr narátorů jsem zamýšlela využít výběr nabalováním (snowball sampling): badatel zkontaktuje prvního člověka, kterého požádá o kontakty na další lidi ze zkoumané populace a ty posléze požádá o další kontakty. Tímto způsobem postupuje tak dlouho, dokud nedosáhne požadované velikosti vzorku (Jeřábek, 1992). Tuto metodu se mi však nepodařilo uskutečnit. Můj první narátor Krause již v kontaktu s Tuchomyšláky není, takže mi nemohl pomoci. Proto mé další kroky vedly na internetový portál Zaniklé obce, kde jsem se dozvěděla o nadcházejícím srazu Tuchomyšláků v Chlumci. Právě zde jsem kontaktovala zbytek svých narátorů (vyjma paní Čapkové, která sice na srazu byla, avšak já jsem se s ní seznámila až při návštěvě pana Slavíka, který ji k našemu rozhovoru přizval). Jsem si tudíž vědoma omezení závěrů svého výzkumu na ty někdejší obyvatele Tuchomyšle, pro které je Tuchomyšl stále živým prostorem a pravidelně se scházejí. Jak jsem již naznačila, pouze jeden můj narátor, pan Krause, se tohoto druhého života Tuchomyšle (o kterém pojednám později) neúčastní a také data, která jsem získala analýzou jeho rozhovoru, se od ostatních v některých bodech výrazně liší.

Významným bodem pro můj výzkum byl tedy devětadvacátý sraz někdejších obyvatel Tuchomyšle, který se uskutečnil 3. 4. 2009 v Kulturním

domě v Chlumci. Hned při vstupu jsem se představila organizátorce, která byla potěšená mým zájmem a pustila mě do sálu, aniž bych musela zaplatit vstupné. Snažila jsem se představit jednoduše a srozumitelně, přesto mi první Tuchomyšláci naslouchali spíše skrze kritický filtr, který je vedl k okamžitému zaujetí postoje (Vybíral, 2000). Dokonalému porozumění mému představení bránila také hlasitá hudba, která se rozléhala celým sálem. Věděla jsem tedy, že musím být velmi stručná a uvedla se jako studentka píšící bakalářskou práci o lidech z Tuchomyšle. Od té chvíle mě lidé v sále měli za „studentku píšící o Tuchomyšli“. Snažila jsem se sice uvést věci na pravou míru, avšak ztěžovala mi to hlasitá hudba a skutečnost, že už si mě lidé zařadili. Informace o mé přítomnosti se nesla sálem velmi rychle, takže zanedlouho o mně vědělo mnoho lidí (Schmidt mi na závěr našeho setkání sdělil, že Tuchomyšláci na srazu pak pronášeli věty typu: „*Tady je ta studentka, to já jí to pak všechno řeknu.*“⁴).

Přisedávala jsem si k jednotlivým stolům a snažila se získat narátory pro osobní setkání za klidnějších podmínek. Mnoho účastníků srazu mě odmítalo. Nejčastějším důvodem bylo prohlášení, že nic nevědí, často následované poukázáním na někoho, kdo „něco ví“, resp. kdo toho ví hodně. Lidé mě dále často odmítali s tím, že k Tuchomyšlákům nepatří. „*My jsme Vyklíčáci*“⁵, „*my nejsme z Tuchomyšle,*“ atp.⁶ Další častou reakcí na mé oslovení byla okamžitá výpověď všeho, co mi oslovení považovali za důležité sdělit, avšak kontakt na sebe už mi nepovažovali za nutné dát. „*Bylo to hrozný, spousta starých lidí kvůli stěhování umřelo.*“, „*Bylo to jak válka, najednou přijdete o všechno.*“ „*Taková to byla pěkná vesnice.*“⁷ Několik žen mě také odmítlo s tím, že nemají čas, protože jsou aktivními důchodkyněmi, načež mě zahrnuly dlouhým výčtem všech svých aktivit. Jiní Tuchomyšláci však s rozhovorem i setkáním bez váhání souhlasili.

Kdykoliv jsem si přisedala k nějakému stolu, cítila jsem na sobě pohledy od jiných stolů. Organizátorka akce pak za mnou ještě přišla, aby mě upozornila na klíčové Tuchomyšláky, kteří mi toho určitě povědí nejvíc. Dotyční mi vždy ochotně nadiktovali svá telefonní čísla a s rozhovorem souhlasili. Ne vždy se ho však posléze podařilo dohodnout z důvodů vytíženosti nebo zdravotních problémů osloveného.

V okamžiku, kdy se začalo podávat jídlo, jsem si už ke stolům nepřisedávala. Prohlížela jsem si kroniky, které organizátoři srazu vystavili na stůl u vchodu do sálu a které si jednotliví návštěvníci akce chodili průběžně pro-

⁴Paspartizace rozhovoru se Schmidtem z 9. 4. 2009.

⁵Srazu Tuchomyšláků se účastní také jejich partneři a zároveň i příznivci z jiných zrušených obcí.

⁶Terénní poznámky, 3. 4. 2009, I. R.

⁷Terénní poznámky, 3. 4. 2009, I. R.

hlížet, nebo si je půjčovali ke svým stolům a prohlíželi si je tam. Kroniky sestávaly z fotografií a pohlednic z Tuchomyšle, dopisů (pro Tuchomyšláků na srazu) a novinových článků o Tuchomyšli. Mezi materiály však nebyla oficiální kronika obce. Jak jsem se dozvěděla z pozdějšího rozhovoru se Slavíkem, tato kronika se někde ztratila.

„My sme měli i kroniku, jo jenže to měl Šíma a tak kronika se ztratila.“⁸

3.5.4 „Tuchomyšláci“

Celkem jsem tedy hovořila s devíti někdejšími obyvateli Tuchomyšle, z nichž sedm odtud zároveň pochází, jedna žena se do Tuchomyšle přivdala z vedlejší vesnice a jeden muž sem přesídlil z vnitrozemí Československa po odsunu sudetských Němců. Co se týče věkového rozvrstvení, hovořila jsem zhruba se třemi generacemi. Dva nejmladší se pohybují kolem padesáti let, dva nejstarší kolem osmdesáti let a pět narátorů se nachází mezi šedesáti a sedmdesáti lety. Jako významný údaj pro analýzu se ukázalo být místo, kam se Tuchomyšláci po likvidaci obce přestěhovali. Pět z nich přesídlilo do nově vystavěných panelových domů v nedaleké malé obci Chlumec, zbývající čtyři se přestěhovali na různá místa v rámci města Ústí nad Labem. Pět z nich pochází z česko-německých rodin a čtyři z českých. Jednoho jsem kontaktovala přes své známé, sedm jsem oslovila na srazu Tuchomyšláků v Chlumci a s poslední ženou mě seznámil jeden z narátorů.

Reflexe rozhovorů

Podmínky rozhovorů byly velmi rozdílné a mnohdy byly ovlivněné i provázaností komunity Tuchomyšláků. Například mezi chlumeckými narátory se dotyční odkazovali na rozhovor, který jsem vedla už s někým jiným „*Ten jak ste byla u tý Lenky Pavelkové, tak ten její manžel...*“⁹ Rozhovory se převážně uskutečnily v bytech narátorů. Jedinými výjimkami byli pan Krause, který mě pozval na svou letní zahrádku, a pan Jaroš, který se mnou hovořil ve své kanceláři. Paní Čapková pak se mnou hovořila v bytě pana Slavíka, který ji tam k našemu rozhovoru přizval, a s paní Žáčkovou jsem hovořila v bytě paní Moravcové, její sestry.

⁸Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁹Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

Profily narátorů

Na základě narativních analýz předkládám krátké představení jednotlivých narátorů tak, jak se mi ve svých vyprávěních sami představili. Řadím je za sebou od nejmladšího po nejstaršího.

Schmidt

Pan Schmidt pochází z česko-německé rodiny z Tuchomyšle, ve které prožil velkou část svého dětství. Během likvidace obce se přestěhoval s rodinou do Chlumce, kde žije dodnes. Je mu čtyřicet tři let, má vysokoškolské vzdělání a pracuje ve školství.

Své vyprávění strukturuje do dvou částí. V první líčí nejsilnější zážitky z dětství spojené s likvidací obce a stěhováním do Chlumce. V jeho vyprávění je patrné silné citové zaangażování. Snaží se přesně popsat situaci, a proto své vzpomínky z minulosti doplňuje o současnou reflexi tehdejší situace a zároveň přidává příhody z pozdější doby a ze současnosti.

Vyprávění z minulosti:

„Jako děti sme to nesli strašně úkorně že v podstatě musíme odejít a bojovali sme po svém s tou šachtou, která byla strůjcem toho, že ta obec bude vlastně zlikvidovaná, žejo, voni tam stavěli přes naše louky přes který sme se potulovali žejo jak parta a kde sme si stavěli ty svoje bungry a ty svoje stavby, tak tam nám pak postavili pasovku, takže my sme v podstatě jim kradli ty velký šrouby a matice a házeli sme to po poli, aby to nemohli najít to byla taková ta naše válka v podstatě jako proti nim.“¹⁰

prokládá příhodou ze současnosti:

*„(Jeho syn, pozn. I. R.) říká **Prosímte vy furt máte s tím Tuchomyšlem** s babičkou protože o tom se doma hodně mluví žejo když se potkam s mámou nebo tady s pani Pavelkovou se souse-dama, tak na to většinou na to přijde řeč, jo, nebo prostě když se jako víc lidí těch Tuchomyšlskej sejde, tak přijde se stočí řeč na ten Tuchomyšl, **Jé to už sme chodívali do lesa na podléšky nebo na konvalinky**, jo, prostě **dycky** přijde na to řeč. A to dítě moje, žejo, protože už se narodilo tady, je chlumecký, tak dycky říká **Já nevím, co vy furt máte.**“¹¹*

a vzápětí se vrací zase do minulosti:

¹⁰Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

¹¹Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

*„Když eště tam něco stálo, žejo, dlouho byly koleje, protože to když zlikvidovali obec sedmdesátým sedmým tak eště já myslim že do osmdesátýho nebo jak dlouho ta dráha tam ještě jezdila, takže my sme třeba v létě kluci vzali kolo i když nám to rodiče zakazovali, (..) a my sme vzali kolo a jeli sme do Tuchomyšle, i když jenom na to nádraží třeba nebo kam až ta cesta ještě vedla pak už se tam bagrovalo, žejo, nebo kam až sme se dostali furt to ubejvalo, ale my sme tam jeli. **Byli sme tady parta kluků a jeli sme tam. Jeli sme se podívat domu. Co tam je, co tam.**“¹²*

Svůj narativ tak Schmidt vystavěl na klíčových událostech spojených s Tuchomyšlí, které se však odehrály do jeho osmnáctého roku života. Po mé pobídce, ať pokračuje ve vyprávění o svém životě, naváže chronologickým líčením své profesní dráhy bez významnějšího emocionálního zaujetí. Na téma Tuchomyšl navážeme až po skončení narativu při prohlížení jeho soukromých materiálů o obci.

Jaroš

Pan Jaroš pochází z české rodiny z Tuchomyšle, ve které žil do svých osmnácti let. Během likvidace obce se přestěhoval do Ústí nad Labem. Po rozvodu se odstěhoval do Chlumce, kde žije dodnes. Je mu padesát tři let, má středoškolské vzdělání a je obecním zaměstnancem.

Svůj narativ odvíjí kolem ústředního tématu „Tuchomyšl“, od kterého občas odběhne líčením svých vzpomínek nesouvisejících s obcí, aby se však k Tuchomyšli vzápětí vrátil, třebaže velkým časovým nebo tematickým skokem. Velká část jeho vyprávění se týká obce jako takové, její občanské vybavenosti, kulturního vyžití, bohaté historie a typických postaviček. Tyto obecné informace mi Jaroš předkládá bez jakékoli návaznosti na vlastní osobu. Často proto hovoří ve třetí osobě jednotného i množného čísla, případně první osobou množného čísla.

„Byl tam malej no malej, asi jako tady kulturáku přísál, kde se každý úterý vod tři jestli se nemýlím promítalo, krom toho, že bylo padesát metrů vod toho kino, tak se tady promítalo za korunu takový ty líbivý pohádky, žejo, už tenkrát byl vlk a podobný, takže tam se chodilo, tam byla knihovna v patře nahoře v kulturáku, byl tam parčík s lavičkama, byly tam pro děti houpačky, kreslili se na ně mikymauzy na druhý byl kačer na třetí byl někdo, měli

¹²Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

sme tam kulečník kuželník i kulečník, jo bylo to místo, kde se lidi trošku scházeli.“¹³

Tyto pasáže pak prokládá osobními vzpomínkami, které líčí v první osobě:

„Měli sme pracovní vyučování měli sme dílny v tý škole jo malý škole, fungoval tam modelářskej kroužek v určitou dobu to ved můj otec, tam sem nikdy nechodil protože to byly galeje pro mě, já sem to měl doma a ještě tam budu chodit dobrovolně (smích). Jo, můj otec byl vášnivej leteckej modelář, všichni kluci ve vsi ho milovali já ho nenáviděl, protože oni mohli, když on šel pouštět modely se jít dívat a když se jim to nelíbilo, tak čau a šli domu, já sem musel vydržet a leckdy sem se dost proběh jo, protože mu to ulítlo já pamatuju samozřejmě ještě doby, kdy to nebylo rádiem řízený, takže to letadlo nastoupalo, povedlo se to a letělo na Stadice, což bylo třeba deset kiláků.“¹⁴

„Absolvoval sem úraz v Tuchomyšli, brácha si koupil Pionýra, takovej ten pubertální motocykl Sport 21, já sem si ho samozřejmě hned pujčil, protože sem mu na něj asi vosum stovek přispěl jako brácha, tak sem si ho vodjezdil hned první den, projel sem zábradlím, ležel sem měsíc ve špitále.“¹⁵

Celkově nedělá žádné pauzy ani tečky. Jeho vyprávění není strukturované, jde spíše o jakousi volnou myšlenkovou asociaci na téma Tuchomyšl, která vyvolává spoustu nesourodých obecných i osobních vzpomínek. Pan Jaroš své vyprávění zároveň koncipuje jakoby „z nadhledu“. Vypráví mi o svém životě jako starý moudrý člověk, který „už ví“, co je v životě důležité. Proto v jeho vyprávění neshledávám žádné emoce.

„Já sem to (rušení obce, pozn. I. R.) bral v tu dobu zcela určitě pozitivně, řeknu jakoby sem na likvidaci vydělal ten byt žejo, samozřejmě s postupem času si to člověk uvědomuje jinak.“¹⁶

Krause

Pan Krause pochází z česko-německé rodiny z Tuchomyšle, ze které se po svatbě odstěhoval nejprve do Vyklic a po jejich zrušení do Ústí nad Labem,

¹³Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁴Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁵Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁶Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

kde žije dodnes. Je mu šedesát dva let, je vyučeným zámečnickem a před odchodem do důchodu pracoval na šachtě.

Pan Krause má potíže hovořit o svém životě. Neví odkud začít, ani jak téma svého života uchopit. Krátké úseky vyprávění vždy končí větami typu: „*No, já nevím co byste k tomu ještě chtěla vědět.*“, „*No, co bych k tomu dál řek.*“, „*Dávejte mi otázky protože já nenavážu dál.*“¹⁷

Celé své vyprávění strukturuje geograficky. Líčí mi fyzické rozvržení prostoru a kreslí mi své mentální mapy. Jeho vyprávění je tak snahou o přesné prostorové vykreslení prostoru. Popisuje mi, kde stála která zrušená obec, kde která továrna, kde který obchod v Tuchomyšli, kde se seznámil s manželkou, kde přesně stál jejich dům ve Vyklicích atp. Samotný prostor tak v jeho vyprávění hraje důležitější roli než konkrétní události, které v nich prožil.

*„Takže to je jedna dvě tři čtyři obce tady byly zrušený. (-) Takže jsem se odstěhoval do těch Vyklic, protože tady vedla z Tuchomyšle trať železniční, kerá je dneska přeložená na Přestanov nahoru jo a na Teplice – ta je přeložená a dřív to bylo tady po tý hraně - no tam sem si vzal manželku z Vyklic, to bylo u rybníka.“*¹⁸

*„Jo ta zrušená obec, teď sem si vzpomněl, doprava Vyklice, ty byly zrušený, **doleva Otovice, z Otovic nahoru a Lochočice.** Jo, tak to je Tuchomyšl, Otovice, Lochočice, Vyklice, to sou tady čtyři obce kerý tady byly zrušený. A vim přesně kde co stálo. To vim úplně přesně.“*¹⁹

*„Ty fotky jako mám nějaký doma a ty vám přinesu, abyste viděla – ale to je focený třeba náves, jo, z baráku kde sme bydleli, jo. A kdybyste chtěla nakreslit nákou mapu, tak já vám to nakreslím vod Trmic, kde tek potok, kde bylo co, protože na todle teda mám to – každý ví, že já nemusím bejt v letadle a koukat dolu, já si to pamatuju – přibližně jo.“*²⁰

Pavelková

Paní Pavelková pochází z české rodiny z Vyklic. Do Tuchomyšle se provdala a po jejím zrušení se s rodinou přestěhovala do Chlumce, kde žije dodnes. Je

¹⁷Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlíštem v Ústí nad Labem.

¹⁸Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlíštem v Ústí nad Labem.

¹⁹Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlíštem v Ústí nad Labem.

²⁰Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlíštem v Ústí nad Labem.

jí 65 let, je vyučená prodavačkou a před odchodem do důchodu pracovala ve službách.

Vyprávění o svém životě staví na tématu rodiny. Podrobně rozebírá svůj rodinný strom. Nejdříve se dozvídám o její rodinné větvi, o původu jejích rodičů a prarodičů. Vzápětí se dozvídám o seznámení s manželem a o jeho rodinné větvi. Nakonec mi Pavelková představuje své děti a své vnuky včetně jejich životních směřování.

*„Jo, narodila sem se ve Vyklících, my sme byli všechny vyklický jako, maminka se tam taky narodila i děda, ale babička byla z **Kutné Hory**. – Takže babička byla kutnohornačka, tam nevím, jak se dostali dohromady, ale jináč jako ten rodopis to všechno znám, to jako, narození to jako to mám všechno **v paměti**.“²¹*

Své líčení občas přeruší obecnou vzpomínkou na Tuchomyšl nebo konkrétním zážitkem spojeným s obcí, ale posléze se vrací k rodině a tím své vyprávění také končí. Její projev není prosycený emocemi. Hovoří věcně a spokojeně. Sama mnohokrát zopakuje, že je se svým životem spokojená.

„Takže sem se přestěhovala tady do toho jedna jedna a sem spokojená.“²²

„No a teď už tu vlastně bydlíme třicátý třetí rok, sedmdestát šest ano, v řínu to bude třicet tři roků, no a bydlíme dobře.“²³

Moravcová

Paní Moravcová pochází z česko-německé rodiny z Tuchomyšle, ve které žila až do své svatby. Tehdy se s manželem přestěhovala do Ústí nad Labem, kde žije dodnes. Je jí 69 let, má základní vzdělání a před odchodem do důchodu pracovala v administrativě.

Paní Moravcová se chopí slova velmi energicky a bez žádné struktury či ústředního tématu vypráví to první, co jí přijde na mysl. V úvodu se její vyprávění alespoň z části týká Tuchomyšle, neboť si uvědomovala, že jsem přišla kvůli ní. Vzápětí však od tématu úplně odchází a časově významnější část (3/4 rozhovoru) mi líčí své vzpomínky a zážitky, které s obcí nesouvisí. Jakousi matnou strukturu jejímu narativu propůjčují emoce. Paní Moravcová mi líčí vzpomínky, které v ní zanechaly hluboké kladné nebo záporné zážitky

²¹Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

²²Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

²³Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

(např. návrat otce z války, cvičení spartakiády) a prokládá je všedními příhodami z minulosti a současnosti (např. příhody ze staveniště ústeckého sídliště, školní prospěch vnučky, dovolená u moře).

„Já byla pětkrát v Praze na spartakiádě a když někdo začne spartakiádu kritizovat, tak já se teda rozčílím, protože co my sme tam si zažili a takhle, že my sme jako měly děti každá a že takhle celý rok sme nacvičovaly a tak nás to bavilo (..) jo tak říkám, tak mám krásný vzpomínky, jo a když sme vcházeli do té brány těch sportovců, jo, tělo na tělo, teda jenom ženský jo, a začali hrát hymnu a za mnou cvičitelka, která měla takový to (ukazuje velké poprsí, pozn. I. R.) a teď se jí začaly to zvedat to (ukazuje prsa, pozn. I. R.) že začala brečet, tak my sme řvaly s prominutím jak to když hrály hymnu – já říkám no já mam ještě husí kůži, jo, vopravdu takový vzpomínky, jo, nezapomenutelný no, já teď jako říkám když voni kritizujou spartakiádu, jo, tak já bych rozbila televizi, jo.“²⁴

Žáčková

Paní Žáčková pochází z česko-německé rodiny z Tuchomyšle, ve které žila až do svých pětatřiceti let. V souvislosti s likvidací obce se s rodinou přestěhovala do Chlumce, kde žije dodnes. Je jí 69 let, má základní vzdělání a před odchodem do důchodu pracovala jako vychovatelka.

Své vyprávění strukturuje fotografiemi, které však nejsou nijak uspořádané. Zahrnují široké období celého jejího života (od dětství po současnost) a nejsou chronologicky seřazené. Často se na nich objevuje její rodina a kulturní a sportovní akce, kterých se zúčastnila. Několik fotek je z jejího zaměstnání a z dovolené. Podobně nesourodé, jako jsou její fotografie, je také její vyprávění. Střídá témata a líčí mi příhody ze své každodennosti.

*„(ukazuje fotografii, pozn. I. R.) To sou takový ze školy, já sem tam pracovala leta, jo, takže – tohle je učitelkskej sbor, kuchařky uklízečky dohromady i s vychovatelkama – já sem byla jako nejdřív sem tam jako byla protože kluk tam nastoupil v osmašedesátým na práci sem jezdila do Bohosudova, eště už dítě sem měla jedno větší, žejo, no tak tam se uvolnilo místo ve škole, tak **Holky poděte**, to byly kamarádky samý takový Pod’ tam tak sem tam chvíli uklízela a pak tam tahle se provdala, to byla vychovatelka a ten manžel chtěl okamžitě do Liberce a Vávra, ten nás učil, tak*

²⁴Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

ten Tak budeš dělat ty tu vychovatelku, Dyť je to jedno, děti máš, takže vychovávat umíš, tak co (ukazuje fotografii, pozn. I. R.) tohle je taky nějaká třída, to už sou dospěláci, když je jako takhle potkávám, žejo, no tak pak sme tam měli (ukazuje fotografii, pozn. I. R.) to sou šachťáci chlapi, náš táta mezi nima tam – (ukazuje fotografii, pozn. I. R.) pak sportovci mezi nima, tam to bylo takový rodinný (ukazuje fotografii, pozn. I. R.) a my jako děti, (..) takže my jako holky malý pětiletý ani ne, nás tahali na šachtu do úkrytu.“²⁵

Sainerová

Paní Sainerová pochází z česko-německé rodiny z Tuchomyšle, odkud se ve svých čtyřiceti letech v souvislosti s likvidací obce přestěhovala s rodinou do Chlumce, kde žije dodnes. Je jí 73 let, je vyučená telefonní mechaničkou a před odchodem do důchodu pracovala ve službách.

Své vyprávění staví na kontrastu ideálního života v Tuchomyšli a ohromného neštěstí, které způsobilo zrušení obce. Do vyprávění vkládá mnoho emocí, v jednu chvíli má slzy v očích. Několikrát mi zdůrazňuje, jak rajský život se v Tuchomyšli vedl, jak zbytečná byla likvidace obce a jak hrozné následky měla.

„Tuchomyšl to byla vesnice tam bylo vlastně všechno zaopatření, tam bylo tam jezdil vlak autobus, kousek to bylo do Trmic vodtamtaď, tři kilometry pěšky a tam už jezdila tramvaj do města, pak do Teplíc jezdil vlak autobus, měli sme tam poštu, kino, tři krámy (..) tři masny, byla tam – obchod s obuví, i opravna, byl tam textil, kino, školka, měli sme tam kulturní dům, školu (..) tři hřiště (..) měli sme tam krásnej hřbitov, malej, no nebyl ani tak malej, byl pěkněj (-) pěkněj kulturní dům.“²⁶

„Vopravdu to bylo zbytečný, co voni udělali (zrušení obce kvůli uhlí, pozn. I. R.). Voni pořád říkaj, že uhlí je málo, já jim věřim, že uhlí je málo, ale tak musej taky asi zodpovědně to uhlí najít, kde je a ne rozbíjet kde už uhlí není (..) všude byly hlubinný doly, tak co tady asi mohlo zbejt? Nic moc. No, takhlen udělali já nevím kolik lidí tisíce nešťastnejch. (bouchá lehce pěstí do stolu, pozn. I. R.). Co si budovali celej život, to jim zbourali a vůbec se na nic neohlíželi.“²⁷

²⁵ Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁶ Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 63 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁷ Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 63 let, bydlištěm v Chlumci.

Mou úvodní výzvu, aby vyprávěla o svém životě, vyslyší až poté, co mi vylíčí ony tři zmíněné motivy, a zeptá se, co víc bych chtěla slyšet. O konkrétních událostech a detailech svého života pak hovoří stručně a kdykoliv to jde, okamžitě se k danému trojlístku témat vrací.

Slavík

Pan Slavík se do severních Čech přistěhoval s rodinou po odsunu sudetských Němců. Původně se usadil ve vesnici sousedící s Tuchomyšlí a v souvislosti s prací na šachtě se do ní později přestěhoval. Po likvidaci obce přesídlil do Ústí nad Labem, kde žije dodnes. Je mu 79 let, je vyučený a před odchodem do důchodu pracoval na šachtě.

Své vyprávění strukturuje chronologicky, přičemž velký prostor věnuje významným událostem svého života, které se udály v daném období. Tyto události byly v zásadě čtyři: příchod do severních Čech, příchod do Tuchomyšle na šachtu, rozprchnutí obyvatel Tuchomyšle do všech stran po likvidaci obce a obnovení společenství Tuchomyšláků prostřednictvím pravidelných srazů. Každé z těchto událostí věnuje velkou pozornost a detailně ji líčí. Ze stylu jeho vyprávění číší činorodost a životní elán. Pozitivní i negativní vzpomínky líčí stejným tónem.

„Já sem dostal byt a já sem byl pak v tom Tuchomyšli, byl sem jednapadesát a třiapadesát sem byl na vojně přišel sem z vojny a já sem tam hrával hokej a fotbal a za Tuchomyšl sem potom začal hrát a kluci říkaj Hele nechceš jít k nám na šachtu? To bylo na podzim, jo a já sem přišel sedmadvacátýho nebo osmadvacátýho sedmadvacátýho řína sem přišel z vojny v třiapadesátým (..) tak sem si říkal No, to by bylo dobrý protože mně se nechtělo do toho to už začínaly ty jézedé žejo, to už tam byli jezedáci no a tak jo, no, tak (..) sem šel na šachtu a tak sme to vyjednali u ředitel a von se ptá No jo a co ste dělali vy a já No teď sem přišel z vojny A kde bydlíte? (..) A Vaši rodiče? No ty ty sou v jézedé a von Ajejeje, to nesměli jo, to nesměli brát ze zemědělství jako na šachtu, ale říká Moch bych vám, no von mi tykal, Moh by si dělat na brigádu, jako přes zimu, protože přes zimu jako možou, jo, protože přes zimu jako nemaj co dělat, jako, jo. Já říkam, no aspoň to no a tak sem vyšel ven no a ten (..) tam na mě čekal a říká Co říkal šéf a já No prej by mě vzal ale jenom na brigádu, no tak sme šli k sekretárce a no a (on) říká Hele máme tady novýho zaměstnance, vo brigádě se už nemluvílo, vona mi to dala

*razítka a už sem byl na šachtě.*²⁸

Čapková

Paní Čapková pochází z české rodiny z Tuchomyšle. Krátké období v dětství prožila mimo rodnou obec, avšak záhy se sem vrátila a žila zde až do likvidace obce. Bylo jí kolem padesáti let, když se přestěhovala do Ústí nad Labem, kde žije dodnes. Je jí 85 let, má základní vzdělání a před odchodem do důchodu pracovala jako dělnice.

Pro své vyprávění potřebuje otázky, které více méně sledují chronologickou linii jejího života. Kdykoliv sama nadnese nějaké téma, zmiňuje rajský život v Tuchomyšli:

*„To byla já nevím bych řekla vesnice – nic se neutajilo (smích)
to je pravda, ale byla to taková veliká rodina.“*²⁹

A hrůzu likvidace, která z ní učinila nadosmrti cizinku:

*„To nikoho nezajímalo (nové sousedy nezajímalo, odkud přišli,
pozn. I. R.). Bylo to smutný a právě že to člověk nebyl zvyklej
no (velmi tiše a smutně, pozn. I. R.) – Cizí, no pořád cizí no.
Bohužel (velice tiše, následuje dlouhé ticho, pozn. I. R.).“*³⁰

Likvidace Tuchomyšle byla jednoznačně největším neštěstím jejího života. Z jejího vyprávění je patrné, že se snaží porozumět událostem svého života prizmatem „osudovostí“.

*„To jsou strašný osudy, některý.“*³¹

*„To mi řekněte, co tohle je? Je to osud? Je to osud?“*³²

---

²⁸Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

²⁹Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³⁰Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³¹Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³²Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

Kapitola 4

Formy Identifikace s obcí

4.1 Tuchomyšl: Dva aspekty prostoru

Analýzou devíti rozhovorů s někdejšími obyvateli Tuchomyšle jsem objevila mnoho rovin, na kterých obec ve svém vyprávění reflektují. Každou z nich však prostupovaly dva aspekty vztahování se k danému prostoru. V rámci prvního narátoři popisovali svůj vztah k fyzické lokalitě Tuchomyšle, v rámci druhého pak k její sociální složce, tvořené sociálními vazbami, komunitou někdejších obyvatel a místním způsobem života.

Podobný způsob vztahování se k prostoru vysledoval i Zich a kol. při výzkumech regionální identity obyvatel v pohraničí. Zich rozlišuje mezi vztahem k fyzickému místu a ztotožněním se se sociálním prostředím, neseným místním společenstvím. Zkoumané území se tak chápe jako prostor, který má kromě svého fyzického obsahu také obsah sociální a zahrnuje kromě krajin, vesnic a měst také jejich obyvatele, styl jejich života, specifické instituce, kulturu a historii (Zich, 2003).

Zich dále podotýká, že ačkoliv se oba tyto aspekty vztahování se k prostoru vzájemně ovlivňují a prolínají, fungují jako samostatné momenty ztotožnění se s danou lokalitou. Proto může docházet k situacím, ve kterých je např. odpor k nepříznivému životnímu prostředí překonán díky dobrým vztahům se sociálním okolím. „*Regionální identita není tedy jen postoj k místu, v němž člověk žije, je to způsob interiorizace a prožívání tohoto prostoru prostřednictvím sociálních vazeb a možností realizace. Obsahuje i ochotu angažovat se v zájmu tohoto místa,*“ (Zich, 2003: 30).

Také v mém výzkumu se tyto dva aspekty lokální identifikace projeví jako samostatné kategorie, avšak s mnohými styčnými body. Existence sociálního prostoru totiž přímo předpokládá existenci určitého fyzického prostoru. V této kapitole se pokusím ukázat, jak někdejší obyvatelé Tuchomyšle tyto

dva aspekty prostoru konkrétně zohledňují.

4.1.1 Vazba na místo

V reflexích fyzického prostoru Tuchomyšle nejsou narátoři jednotní. V jejich vyprávěních vystupuje zaniklá obec jako zaměnitelná kulisa jejich každodennosti stejně tak často jako nezaměnitelné dějiště jejich života. Narátoři se přitom vztahují jak k podobě Tuchomyšle před likvidací a v jejím průběhu, tak k současnému stavu místa, na kterém stávala.

Při podrobnější analýze vazby narátorů na fyzické místo Tuchomyšle jsem objevila tyto pravidelnosti:

Relikvie

Jeden z aspektů vazby na místo, který je dobře vysledovatelný v mnoha rozhovorech, jsem označila jako „relikvie Tuchomyšle“. Tento výraz vyjadřuje zájem o fyzické „ostatky“ zlikvidované vesnice, kterou někteří narátoři dodnes považují za svůj domov a cítí se s ní být pevně spojeni. Z rozhovorů jsem se tak při prohlížení fotografií z Tuchomyšle dozvíдалa, kde skončily různé věci zachycené na snímcích (např. vybavení kostela, dveře od kulturního domu, krovy určitého domu). Tito narátoři mají dodnes jasnou představu, kde se v současném geografickém prostoru vyskytuje jaká věc z Tuchomyšle.

„Tak to srdce (zvonu, pozn. I. R.) v těch troskách našel tady v Chlumci pan Chládek, kterej ho má v garáži. Slíbil mi, že až jednou nebude, tak že mi ho dá, aby to někde bylo.“¹

„Vrata z toho kulturáku sou tady na jednom vjezdu do statku (..) to byly takový symbolický vrata, kde byly takový ty havířský relikvie, lucerna havířská a to nářadí symbolizovaný v těch vratech.“²

Narátoři přitom nejen že vědí, kde se která věc nachází, ale zároveň jsou i ochotni vynaložit spoustu energie, aby ji objevili a zachránili:

*„Já sem se pídil po tom kříži, furt sem si říkal, že to je asi to jediný co asi z tý vesnice zbylo, sem si říkal ten bude v Roudníkách. Šel sem na památkovej ústav a tam mi řekli, hledali to v jejich kartotéce a řekli **Ten je v Zubrnících**, tak sem vyrazil do Zubrníc, přijel sem zpátky a říkám **Neni v Zubrnících**. **Tady mám poznámku Zubrince, jestli neni v Zubrnících**,*

¹Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

²Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

tak byl zlikvidovanej, prostě ho nenajdete. (..) A nakonec teda jel sem na kole s klukem sme to tam furt vobjížděli, Roudníky, Modlany, furt tam sme hledali, tak mi pak tam jedna pani říká, Hele ale tam na hřbitově v kopřivách vzadu přece ležej ještě ňáký náhrobky z Tuchomyšle, třeba to tam je mezi tím (..) Tak sme tam vyrazili, tak skutečně mezi těma náhrobkama některějma tam ležel, našel sem ho tam jen tak pohozenej v kopřivách, sem to vyhrabal (..) voni ho teda vyzvedli, naložili, přivezli sem a stojí teda u kostela, podařilo se ho zachránit“³

Několik narátorů mě také upozornilo na skutečnost, že jejich stávající domy nebo chaty jsou postaveny z cihel domů z Tuchomyšle nebo alespoň některé jejich části pocházejí z tamních zlikvidovaných domů. V souvislosti s likvidací se totiž domy levně odprodávaly na stavební materiál a podle vyprávění si tak mnoho lidí prakticky zadarmo postavilo nový dům někde jinde.

„A z těchletěch baráků tam jezdili a nosili si cihly a vozili to Michal stavěl barák jedině z těch cihel, navozil to tam a když to tam začal likvidovat, tak von tam měl takový krásný dubový dveře a říkam Co děláš s těma dveřma? A von Vyhodim, co já s tím, to já nepotřebuju a tak říkam Tak počkej, (..) sme měli chalupu (..), jo a tam byly taky takový starý dveře a tak sem si je rozměřil, jo no a tyhlety byly asi na každý straně dva nebo tři centimetry užší, tak já říkam Beru, tak sme je vybourali a na vozejk do auta já už nevím, jak sme to tenkrát to, no a tam sme je zabudovali a stojej tam až do dneska, no, Michalovy dveře sou tam. A jiný a jiný věci sou tam a říkam, hodně lidi si tím pomohli, že tam a no a cihly ty byly tenkrát zadarmo, tam to nikdo ani neprodával, nebo jestli zaplatil stovku za celej barák.“⁴

Někteří tak dnes reflektují nejen výhodně získaný stavební materiál, ale i připomínku Tuchomyšle:

„Takže prodávali ty bouračky, bouračky tomu říkali, za vosumdesát korun sme koupili barák, tak sme ho zbourali (..) takže ty cihly, žejo, krový, já nevím a vozili sme to nahoru (..) takže my máme na Ostrově malej Tuchomyšl!“⁵

³Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

⁴Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁵Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

Do tohoto aspektu vazby na místo řadím i silnou potřebu někdejších Tuchomyšláků vyměňovat si fotografie. Vyjadřují ji jak ve svých narativech, tak i v internetové diskusi:

„ma nekdo jeste nejake fotky“⁶

„Tuhle stránku občas sleduju hlavně kvůli naději, že se tu objeví nějaká nová fotka“⁷

Někdejší obyvatelé Tuchomyšle si neustále potřebují připomínat její fyzickou podobu, vidět ji z různých úhlů, oživit si vzpomínku na místa, která už na vlastní oči vidět nemohou. Fyzický prostor Tuchomyšle už sice neexistuje, avšak fotografie zůstávají jako jakési „ostatky“, které pro někdejší obyvatele obce plní funkci důkazů jejich lokální přináležitosti.

O potřebě „mít kořeny“ a přináležet k nějakému konkrétnímu geografickému prostoru, píše také Malkki (1992). Hovoří o botanické metaforice pojmů jako „zakořenění“, „vykořeněnost“, „rodná hrouda“ aj., která reflektuje intimní spojení lidí s konkrétním prostorem. Ačkoliv ve svém textu zkoumá spíše větší územní celky, přesto vnímám její postřehy za inspirativní. Hovoří např. o člověku, který si při odchodu do exilu bere s sebou i trochu hlíny z rodné země nebo po návratu z exilu políbí svou rodnou zem. Narátoři podobně „hmatatelné“ spojení se zaniklou obcí manifestují právě svým pátráním po jejich ostatcích nebo vyměňováním jejich vyobrazení. Tato potřeba je ještě umocněná skutečností, že dnes nemohou obec navštívit. Schmidt je přesvědčen, že v jistém smyslu jsou někdejší obyvatelé Tuchomyšle v horší situaci než odsunutí Němci:

*„Když přijedou ty Němci sem, ty co se tady narodili nebo chodili do školy, tak ty když jedou domu (..) tak oni tam **najdou** ten barák v tý vesnici, oni tam **najdou** to pole, i když vypadá jinak, oni najdou ten **strom** nebo ten les, kde lezli, jo, **ale já tam nic nenajdu** (..) z tý vesnice opravdu nic není. Je to takový taková díra je tam, jo, jak tam tak i v člověku je taková díra, takový prázdno, v tom bodě kde teda by moh mít zařazenýho něco jinýho.“⁸*

Někdejší obyvatelé Tuchomyšle svým zájmem o její relikvie a fotografie zároveň manifestují potřebu ujistit sami sebe i své okolí, že do nových domovů nepřišli odnikud. Fyzicky se přesvědčují o realnosti daného místa.

⁶Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

⁷Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

⁸Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

Ujišťují se, že jejich představa domova není jen nějakým přeludem. Pátráním po relikviích a vyměňováním a sdílením fotografií tak získávají fyzické opodstatnění své vazby na místo, které už nenajdou ani na mapě. Nemohou zapíchnout prst do atlasu a říct: „Tady jsem se narodil.“ Domnívám se, že potřeba Tuchomyšláků někam lokálně přináležet, je ještě zesílena právě touto skutečností, že jejich někdejší domov není možné jednoznačně geograficky určit. Na daném místě totiž nenajdou nic, co by jejich tvrzení o rodném domě, hostinci či škole potvrzovalo.

O zvláštním nepřenositelném vztahu k prostoru svědčí i jedna z fotografií, kterou mi ukazoval Schmidt. Není na ní nic, co by člověka nějak prostorově zorientovalo. Zobrazuje cestu přes louku a pár stromů, což je scénérie, která by mohla být kdekoliv.

„Nikdo by nepoznal, že to je v Tuchomyšli, já teda tu uličku ještě pamatuju, ale když to někomu dneska ukazuju, tak řeknou, No, stromek někde, jaro.“⁹

Schmidt tak vyjadřuje svou velmi úzkou emocionální vazbu na krajinu svého dětství.

Další formy identifikace s fyzickým prostorem

Ve svých narativech Tuchomyšláci často vyjadřují lítost nad současným stavem fyzického prostoru zaniklé obce:

„Je mi smutno že už nenavštívím svoji rodnou obec“¹⁰

„Velmi mne mrzí, že se nemám kam jet podívat a zavzpomínat na dětství.“¹¹

„Pohltilo to všechno, celou vesnici, to je vlastně tedko zatopený a je to ten důl Milada, takže tam vlastně máme naše dětství, Vyklíce Tuchomyšl zatopený.“¹²

„Takže nemám ani rodnou obec dneska. A je nám všem smutno.“¹³

Někteří Tuchomyšláci dodnes cítí potřebu jezdit se dívat na místo, kde jejich obec stávala.

⁹Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁰Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

¹¹Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

¹²Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

¹³Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

„A to dítě moje, žejjo, protože už se narodilo tady, je chlumecký, tak dycky říká **Já nevím, co vy furt máte a když sem mu řek, Hele pojedeme do lesa do Tuchomyšle na kole, tam teď pokvetou petrklíče, tak mi řek (..) Simtě, tady taky kvetou nahoře, a my lezeme támhle někam, proč, takovej flák, to už sme dávno mohli bejt doma!** Jo, už von to vůbec nechápe, todleto, ale pro člověka, pro nás je to něco, něco zvláštního, my se jakoby vracíme **domu.**“¹⁴

Dodnes se přitom s tímto prostorem cítí intimně spojeni a jeho budoucnost jim není lhostejná.

„Já sem říkal, až to jednou to tam votevřou (jezero Milada je dosud nepřístupné, pozn. I. R.), takže by mohli dát nějakou tu jako bojku, jo třeba, voni to zaměřej, ty měřiči to není žádný problém a najít kde byl třeba kostel a tam dát nějakou bojku pustit, která by tam byla zakotvená a že by jako ty domordci jako věděli, že tady teda byl ten kostel, tam sme měli hospodu a tam, jo, to by nebylo špatný“¹⁵

„No dneska se tam dělá to jezero, žejjo, dneska tam chtěj mít zrehabilitovanou plochu, teď jim nějak ujíždí ten les, teď tam dělali nějaký betonový zábrany zase, **My to tady sledujem** musím říct že **škodolibě**, protože zas říkáme **Zase jim to jede dolu** protože to rozbourali a vykotlali tam jo, ale dneska už to není takový jako tenkrát, ale přeci jenom člověk to tam vidí, že se tam něco děje, že tam staví, já sem se tam byl i loni podívat (..)“¹⁶

Zatímco většina lidí při návštěvě místa, na kterém stávala Tuchomyšl, vidí pouze obrovskou vodní plochu, Tuchomyšláci si vybavují, kde stál jejich rodný dům, kudy vedly koleje, kam se chodilo za zábavou atp. Za všech okolností vědí, kde co stálo, a daný prostor tak pro ně získává zvláštní význam, ačkoliv je pro ostatní již „vyprázdněný“.

„Taky sme tam byli s esháer¹⁷ je to pár roků (..) organizovali nějaké ten já nevím že sraz byl dole u kostela a šlo se k tomu jako tam k jezeru a byli tam i nějaký zástupci toho esháer a teď nám vykládali

¹⁴Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁵Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁶Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁷Dnešní Palivový kombinát Ústí nad Labem, dříve název SHR – Palivový kombinát Antonína Zápotockého. Tato firma se stará o povrchový důl Chabařovice a jeho rekultivaci.

a tam se jelo i autobusem, no tak já tam byla teda dvakrát, jednou pěšky a jednou tím autobusem a tedko nám vykládali co se všechno dělá že vlastně se spodek se nějak vykládá nějakou drátěnou tou (..) no a co se všechno bude ještě dělat a jak je to hluboký a tak no a já na to koukám a říkám, Táhle dál, tam, tak jako uprostřed bylo něco, já nevím, jakoby tam něco vyvěralo nebo jestli tam byl nějaký sloup nebo něco uprostřed toho – a to je ten asi ten Tucho asi tam kde byl ten Tuchomyšl asi směrem k Trmicům jako, tak na to koukám a říkám Tak táhle sem se narodila.“¹⁸

Reflexe současné podoby místa, na kterém stávala Tuchomyšl, narátory často přivedla k idealizaci tohoto prostoru před likvidací:

„Akorát to tam rozvrtali, udělali já nevím stovky lidí nešťastnejch, protože vopravdu byli tam zakořeněný, všechno zpřetrhali, tam v lese kus zničili, dyť to byla taková krásná krajina a všechny potůčky, všechny to to všechno zpřevrtali.“¹⁹

Reflexe bourání Tuchomyšle

Nejintenzivnější spojení s fyzickým prostorem narátoři reflektují v souvislosti s líčením jeho bourání. Jezdili se „domů“ dívat, jak postupně mizí jejich vesnice a vyjadřují pocity lítosti, zmaru a celkového emocionálního pohnutí. Domnívám se, že pozorování postupné likvidace ještě zvýšilo intenzitu jimi vnímaného spojení s daným prostorem.

*„Ségra říkala, **pod' dem se podívat** jak to bouraj a já říkam **Dej mi pokoj**, no ale zvědavost přeci jenom žejo zvítězila tak sem tak sme šly a teď sme šly a teď sme přišli do tý zatáčky na tu náves, kde se šlo trochu z kopečka žejo ten rybník a zase do kopečka nahoru, to byla malá strana, se tomu tam říkalo a **teď tam nic**. Kostel zbouranej, teď taková ta jáma, žejo vybragrovaná, no na to já do smrti nezapomenu, já sem tam stála a nevěděla sem vůbec co mám dělat“²⁰*

*„Bylo to hrozný, kolikrát sme i brečeli, pamatuju si, že sme s tím Honzou i brečeli když sme pak jeli domu, ale prostě lákalo nás to podívat se eště jednou kde sme bydleli. (..) **ale jeli sme!** Vopravdu někdy i dvakrát tejdně jsme tam jeli po škole. I když sme*

¹⁸ Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁹ Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁰ Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

nesměli, věděli sme že dostanem zase vynadáno nebo i páskem třeba, ale přesto sme tam jeli, přesto nás to tam táhlo“²¹

I zde nacházím paralelu mezi lokální identifikací Tuchomyšláků a odsunutých Němců. Svašek (2002) popisuje hrůzy, které byly páčány na sudetských Němcích po druhé světové válce (od pohrdání přes násilné potyčky až po vraždy), přičemž tyto události spojuje s intenzivnější identifikací Němců se Sudetami. Náhlá ztráta domova doprovázená dramatickými událostmi jako by posílila jejich pouto s rodnou zemí.

Podobně Tuchomyšláci byli ještě rok před zahájením příprav pro likvidaci obce ujistěni ministerstvem, že se obec rušit nebude. Protichůdnost mezi tvrzením a realitou a hlavně nedobrovolnost celé situace mohly umocnit jejich napojení na fyzickou lokalitu jejich „domova“.

Nevytvořená lokální identifikace

Vazba na místo může být zmenšená jinými identifikacemi narátora. Svašek (2002) popisuje, že někteří sudetští Němci se spíše než s prostorem svého někdejšího domova identifikovali s neteritoriálními představami, jako je např. profese. Z mých narátorů si např. Krause a Slavík vytvořili silnou identitu „šachťáků“. Na rozdíl od Slavíka, který se plně účastní pravidelného setkávání Tuchomyšláků a fyzický prostor silně reflektuje, Krause se setkávání Tuchomyšláků neúčastní a o fyzickém prostoru se vyjadřuje čistě informativně, geograficky a neprojevuje při tom žádnou lítost. Práce na šachtě v místě zlikvidované obce pro něj navíc znamenala vyřešení aktuální finanční tísně.

„Šel sem dělat sem na šachtu – vlastně do svý vesnice, kerou sem já rušil, jo kerou sem já rušil! – tam je to všechno vyhrabaný, dneska je tam jezero Milada jo, tam stála naše vesnice, tak tam sem dělal a dělal sem tam dvaatřicet let.“²²

Domnívám se proto, že neúčast na současných aktivitách Tuchomyšláků (a tedy i neúčast na jejich kolektivní paměti, o které pojednám v šesté kapitole) může také do značné míry ovlivnit formu identifikace s fyzickým prostorem Tuchomyšle.

4.1.2 Sociální prostor

Jak již bylo podotknuto, vazba na území je pouze jedním aspektem identifikace s prostorem Tuchomyšle. Druhým je vztahování se k sociálnímu pro-

²¹Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

²²Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

storu, kterému dala tato obec vzniknout. Spolu s tím, jak se někdejší obyvatelé Tuchomyšle identifikovali s místem svého bydliště, se zároveň identifikovali i se svými sousedy a s komunitou, která daný fyzický prostor obývala, dále se zvyky, tradicemi, historií a celkovým způsobem života, kterým vesnice žila. Vznikla tak jedinečná sociální skupina, kterou většina mých narátorů tematizuje důsledněji než fyzický prostor.

Na tomto místě znovu připomínám, že své narátory jsem kontaktovala přes sraz Tuchomyšláků a jejich sociální síť. Proto v mém výzkumu může sociální prostor hrát mnohem významnější roli než fyzický. Moji narátoři se s ním intenzivně ztotožňují možná právě proto, že v něm i nadále žijí. Mnoho někdejších obyvatel Tuchomyšle na něm však dnes již neparticipuje a je možné, že ho, podobně jako můj narátor Krause, vůbec netematizují.

Narátoři, vyjma Krause, vzpomínají na stejné události a volí stejné metafory. Všichni důsledně vyzdvihují výbornou občanskou a kulturní vybavenost místa, ale hlavně zdůrazňují idylické sousedské vztahy.

„V Tuchomyšli ty lidi drželi strašně pohromadě, pomáhali si. Taková velká rodina sme byli.“²³

„Ta vesnice žila, jak říkám, žila pro tu soudržnost.“²⁴

„Byla to taková veliká rodina. Netvrdím, že tam byli samý dobrý lidi, jo, ale vědělo se, co vod koho čekat, jo. A to je taky velký plus.“²⁵

Jak jsem již naznačila v poznámce o omezení vzorku, sociální prostor Tuchomyšle nebyl likvidací zničený a dodnes se nejviditelněji manifestuje v pravidelných srazech Tuchomyšláků. Skutečnost, že sociální prostor obce přežil její likvidaci, svědčí o samostatnosti tohoto aspektu lokální identity. Podmíněnost fyzickým prostorem je však nesporná. Stává se samotným předpokladem vzniku sociální skupiny. V okamžiku, kdy došlo k jeho zlikvidování, nastala pro lidi, participující na tomto sociálním prostoru, paradoxní situace: jeho legitimita byla ohrožena. Zmizel totiž předpoklad jeho existence. V takovém případě je nutné, aby jeho existence byla nějak ospravedlněna, a tím zasazena do smysluplného a sdíleného rámce života skupiny (Berger, Luckmann, 1999).

Jedním z mechanismů, jak toho dosáhnout, jsou dle mého názoru právě ony v úvodu zmiňované výlety na místa, která už neexistují. Ať už se na

²³Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁴Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

²⁵Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

„díru v zemi“ vypraví podívat jednotlivci nebo celé organizované skupiny²⁶, vždy tím prostorově upevňují svoji lokální identitu. Také Svašek (2002) hovoří o hromadných zájezdech do Sudet, vypravovaných pro odsunuté Němce, a popisuje silné emocionální zaangažování jejich účastníků.

Jiným ze způsobů legitimizace sociální skupiny a zároveň jejího posilování může být ono čilé vyměňování fotografií, společné prohlížení kronik, sdílení vzpomínek nebo orientace v relikviích obce.

Sociální subprostory

Ani sociální prostor Tuchomyšle není homogenní a jednotný. Naopak, je dále strukturován, takže zahrnuje mnoho „subprostorů“. Některé dodnes drží pohromadě, jiné ztrátu fyzického prostoru nepřežily a jsou výsledovatelné pouze z narativů. Tak či onak tyto subprostory dodnes ovlivňují intenzitu ztotožnění se současnou podobou sociálního prostoru Tuchomyšle, který je, podobně jako celá realita, neustále přetvářen, dotvářen a upravován (Berger, Luckmann, 1999).

• Zájmové a profesní skupiny

Jedním ze sociálních subprostorů, kterým dala obec Tuchomyšl vzniknout, byli např. sportovci:

„Měli sme fotbalový oddíl Baník Tuchomyšl že jo, jehož příznivci a účastníci se ještě do dneška scházej (..) čili to pouto určitý tam je.“²⁷

Další podskupinou byli šachtáci:

„My se ještě scházíme, taková parta, no bejvalí chlapi, co sme dělali na šachtě“²⁸

Tuchomyšl zde vystupuje jako nezaměnitelné místo „činu“, na kterém se daná skupina dala dohromady. Fyzický prostor se tak i zde stal předpokladem vzniku dané sociální podskupiny.

• Vrstevníci

Někdejší obyvatelé Tuchomyšle se zároveň intenzivněji identifikovali se svými kamarády, spolužáky a vrstevníky. Proto Schmidt, který opouštěl Tuchomyšl jako malý kluk, reflektuje hlavně sociální skupinu svých kamarádů ze školy.

²⁶ Obojí se děje i v případě Tuchomyšláků.

²⁷ Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁸ Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

„Nás už bylo tenkrát málo v té škole v první třídě už nás bylo jenom devět, pak ten počet ve čtvrté třídě klesl na sedm takže to byla taková malá třídička, žejo (..) ale pořád nás jakoby ubejvalo a měli sme jako takovej ten tu soudržnost jinou, protože už sme se jako cejtili ohrožený, že zas někdo z té party zmizí nebo z té třídy takže už sme víc tak jako drželi dohromady, no jak říkám nesli sme to (likvidaci, pozn. I. R.) hodně špatně hodně těžce“²⁹

Tuto skupinu pak Schmidt vnímá jako kdysi jedinečnou, avšak zničenou spolu s likvidací.

„V podstatě z té naší třídy sme sem šli čtyři i se mnou, z těch sedmi co sme zbyli a ten kontakt už na tu druhou půlku nebyl a tady už to taky nebylo takový, protože jako chlumecký děti nás moc ze začátku nebraly, protože my sme byli ty co přišli.“³⁰

• Němci

Neposlední skupinou byli Němci. Schmidt zastupuje německou část Tuchomyšle a detailně mi líčí situaci, při které celá tato sociální „podskupina“ chtěla přesídlit na stejné místo, aby zůstala pohromadě. Nedopatřením se však rozdělila a tím zanikla. Lidé tak kvůli likvidaci obce a omylu při stěhování přišli jak o možnost identifikovat se s fyzickým prostorem Tuchomyšle, tak se svým sociálním subprostorem.

„Máma v podstatě rozhodla, že půjdeme na Terasu (sídliště v UL, pozn. I. R.), protože tam dostávali ty z Tuchomyšle byty a že se byli podívat ňák je šachta odvezla sem, takže tady si to jako tady prohlíželi, ale byli tady ve špatnou dobu, někdy na podzim, kdy tady smrděla plynárna, byla tady mlha, jo a v podstatě je to jakoby odradilo sem se stěhovat, takže se chtěli stěhovat na Terasu, protože tam když se byli podívat, tak tam zrovna svítlo sluníčko a bylo tam vlastně hezky. Jo, takže půlka té vesnice chtěla do Ústí, s Chlumcem nic společnýho. No, potom babička teda dostala práci tady v krámě, protože prodávala, takže sem dojížděla a vlastně se ten názor obracel pomalu a pak na poslední chvíli, když to ještě šlo tak vlastně přehodili výhybku a že teda do Chlumce. No ale tamty zůstali v podstatě neměli tu informaci nebo zpětnou vazbu a šli teda do Ústí, takže ta ulice se rozdělila, ta vesnice se rozpadla, ta soudržnost už nebyla.“³¹

²⁹Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁰Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

³¹Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

Sociální prostor Tuchomyšle přitom může „žít“ i v Německu. Jak bylo popsáno výše, ačkoliv je vznik sociálního prostoru podmíněn fyzickou lokalitou, není jeho další existence na tomto fyzickém prostoru již závislá. Během odsunu z Tuchomyšle odešlo až 600 sudetských Němců³². Schmidt při svém pátrání po relikviích Tuchomyšle narazil na německý časopis vydávaný právě odsunutými Němci:

„To vydávaj ty bývalí rodáci tady z Ústí a okolí a v Mnichově vychází (..) to sou ty, co po pětačtyřicátým museli odejít a tam teda otiskujou starý fotky, scházejí se různě asi teda jako tady my se scházej a píšou tam články a vobčas tam je něco vo Tuchomyšli.“³³

Tím chci ilustrovat, že sociální prostor, odpoutaný od původního fyzického prostoru a nesený právě „někdejšími“ obyvateli, kteří ať už dobrovolně či nedobrovolně danou lokalitu opustili, může nabývat různých podob a vyskytovat se na různých místech. Mnou vysledovaný sociální prostor, který byl více méně přenesený do Chlumce, tedy zdaleka není jediným, který se k Tuchomyšli váže.

4.2 Tuchomyšl: jedinečná obec oproti zaměnitelné vesnici

Reflexi Tuchomyšle ve vyprávění jejích někdejších obyvatel je možné sledovat ještě z hlediska její zaměnitelnosti a jedinečnosti. Narátoři mi ji přibližují buď na osobní, subjektivní rovině vzpomínek z vlastního života, ve kterých Tuchomyšl figuruje jako kulisa jejich jedinečného života, a dále na obecnější rovině, na které se snaží jakoby „objektivně“ zhodnotit přednosti (a případně nedostatky) obce. V osobní rovině je Tuchomyšl zaměnitelná za jinou vesnici (a často je ve vyprávění reflektována jen jako „vesnice“), plní roli kulisy každodennosti narátorova života. Naproti tomu na druhé rovině, která se snaží Tuchomyšl přiblížit z odosobněného objektivního hlediska, vystupuje obec jako nezaměnitelná za jinou. Narátoři ji, často ve třetí gramatické osobě, líčí jako unikátní spojení geografického, sociálního a kulturního prostoru, který je nepřenositelný a neopakovatelný.

Obě tyto roviny se prolínají většinou narativů, avšak v různých proporcích. Někteří narátoři upřednostňují subjektivní přiblížení místa, jiní se snaží podat „objektivní“ svědectví. Často jsem měla pocit, že se mě snaží přesvědčit o obrovské křivdě a nespravedlnosti, které se stali obětí, když se obec zrušila.

---

³²Martinovský a kol. (1983).

³³Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

Když se např. Sainerová nebo Čapková zmiňují o zbytečnosti a nesmyslnosti likvidace, většinou navazují připomínkou ideálního života v neopakovatelném prostředí, které bylo nenávratně zničeno.

„Tam nic nebylo (myšleno ložiska uhlí, pozn. I. R.) ale museli to zkrátka tam rozvorat a to – tam bylo tak krásný okolí, že vo-pravdu, za vesnicí hned, lesy, no všechno zničili.“³⁴

4.2.1 Tuchomyšl jako kulisa každodennosti

Až na Krauseho věděli všichni moji narátoři, že se o jejich životy zajímám kvůli tomu, že jejich část prožívali v Tuchomyšli. Snažili se mi ji tudíž nějakým způsobem přiblížit. Proto usuzuji, že moje cílené vyhledávání dalších narátorů již „z Tuchomyšle“ mohlo ovlivnit i délku a obsírnost, s jakou mě o obci informovali.

Tak jako tak se u každého z nich projevila subjektivní rovina přiblížení obce a měla většinou podobu idealizovaného vzpomínání na minulost. Velice často narátoři tematizují nádherné dětství, někteří i pozdější společenský život mezi „Tuchomyšláky“. V těchto vzpomínkách se Tuchomyšl jeví jako kulisa jejich života, nebo jeho významných úseků, skrze něž se pro ně stává jedinečnou. Není však jedinečná sama o sobě. Domnívám se totiž, že podobně by vzpomínali i na jakoukoliv jinou obec, ve které by tyto významné události či úseky života prožívali. V takové rovině vztahování je pak Tuchomyšl zaměnitelná s jinou obcí.

Tuto skutečnost dokonale ilustruje Moravcová, když mi detailně líčí konkrétní vzpomínky z Tuchomyšle a posléze mi se stejným zaujetím a v podobném duchu líčí konkrétní vzpomínky z pozdějšího života na ústeckém sídlišti. Obě vyprávění přitom končí stejným konstatováním:

„No ale říkam, člověk má vzpomínky žejo jako krásný.“³⁵

Ačkoliv Krause nevěděl, že se zajímám právě o Tuchomyšl, i u něj se projevila stejná idealizace minulosti ve vzpomínkách na život v obci:

„Tam byl nádhernej život, my sme měli všechno! (..) Koupelna? Záchod? Neexistovalo! (..) Máslo. Ale to bylo máslo! Dneska tohleto neexistuje! (..) my sme byli soběstačný. Naprosto. Zahrada mrkev zelenina ryby všechno sme měli, králíky sme měli, ale muselo se makat.“³⁶

³⁴Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁵Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³⁶Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

Skutečnost zaměnitelnosti obce ještě podtrhuje fakt, že narátoři často ve svých vyprávěních sami zaměňují slova „Tuchomyšl“ a „vesnice“.

„A ve vesnici byl velkej rybník a jak začla zima tak to zamrzlo a hráli – nevím ale asi divizi.“³⁷

„No bylo to hektický taky no, tak nějak to bylo na tý vesnici no.“³⁸

Často se objevuje pojem „vesnického kluka“, který má blízko do přírody a všechno možné se naučí, takže je v dospělosti schopný zastat kdejakou práci.

*„Prostě vesnickej kluk žije na kraji lesa a vyběhne tam, to nebyl problém, chodili sme tam na houby, chodili sme tam na podléšky, chodili sme tam na konvalinky, dneska už děti skoro nevědí, že rostou v lese, žejo si myslej že se někde **vyráběj** konvalinky.“³⁹*

„Umím na soustruhu, zedničinu, dělám vodu dělám prostě všechny profese.“⁴⁰

„V Tuchomyšli sem jezdil s koňma, čas vod času, s traktorem, buldozerem, jo, to dnešní panelákový děti nemaj (..) Oral sem pásákem, všechno sem si vyzkoušel, a to je správně, kluk si má všechno vyzkoušet. Já umím ještě naštípat dříví na rozdíl od mých dětí, děda to, nebo jeden z dědů, který prošel mým životem, je nazýval panelákovými blbci, ale voni doopravdy nevědí jak se štípe dříví.“⁴¹

Vesnice se dále tematizuje jako ideální místo pro výchovu dětí, protože zde mají plné vyžití a nepotloukají se jen mezi paneláky:

*„Ty děti měli takový já nevím když je vidíte, věčně se jenom honěj mezi panelákama a lidi na ně řvou, protože jim kopou merunu do voken a takový to, no, tak votloukaj baráky (..) Ale tam nemohli vůbec nic udělat, řekli Dem ven, šli ven Já vim když já sem chodila do školy, **Dyť já sem ani nepřišla ze školy domů.** My sme měli na hřišti haldu aktovek položenou a šli sme domu večer, když už se stmívalo a to, někdy sme si i na hřišti napsali úkoly, sme si radili, co máme napsat a to – a – a byli sme pořád venku“⁴²*

³⁷Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁸Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁹Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

⁴⁰Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁴¹Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

⁴²Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

„S dětma do města, to jako to by se mně i nelíbilo“⁴³

„Mohlo se tam i bruslit i večer, to rozsvítili, takže ta mládež tam měla vyžití určitě lepší než tady, protože děti nemuseli běhat mezi panelákama a a – a mezi popelnicema.“⁴⁴

Vesnická pospolitost je líčena jako ideální „sociální prostor“, v rámci kterého se každý s každým zná, každý se zajímá o druhého a všichni si vzájemně pomáhají.

„To už jenom to, na tý vesnici každej sme se znali a ahoj a dobrý den a kdesi cosi, tady přídete do baráku, jo ani nepodržej dveře, když už deš, jo (..) to sou lidi, který tady no nejsou zvyklí bejt takovej kolektiv jako sme byli my v tý vesnici.“⁴⁵

„Ty sousedský vztahy na tý vesnici, tam si něco potřeboval, jo, šli sme do hospody jo a Hele kluci, já bych potřeboval tohleto. No řekni Pepikovi támhle a zejtra to máš. Jo, v hospodě se sjednávalo všechno.“⁴⁶

*„Bylo to takový hezký no, a když sme už pak byli větší a šli sme někam na zábavu tancovat do těch vedlejších vesnic tak dycky sme šli celá parta a kluci a nikdy si na nás nikdo nic nedovolil na holky, protože kluci dávali pozor, aby nám nikdo neublížil a to – **to byly vopravdu takový (-) když byly děti malý a neměla ste čas na to, tak třeba přišel někdo a zazvonil a říkal **Voblíkni ty holky a to já ti je vezmu trochu vyvětrat.** A to tak, vzali kočárek a jeli, no a to každej vám takhlen pomáhal, takže to to byla taková velká rodina vopravdu No, - mohla ste zaklepat u každých dveří, nikdo vás nevyhodil.“⁴⁷***

4.2.2 Tuchomyšl jako jedinečná obec

Ve snaze „objektivně“ mi vyličit jedinečnost obce, zahrnují mě narátoři výčty občanské vybavenosti a kulturního a sportovního vyžití, spolu s líčením jedinečného kolektivu, který Tuchomyšl „oživoval“. Často své výčty doprovázejí komentáři typu: „To každá obec neměla“ nebo „Ostatní vesnice nám to záviděly.“

⁴³Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

⁴⁴Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

⁴⁵Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁴⁶Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁴⁷Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

„Bylo to kino poměrně velký, já si pamatuju, že tam bylo snad šestnáct řad – pak se něká vybrala a udělala se tam taková ulička šestnáct řad a promítalo se čtyřikrát do týdne **což to málo která vesnice měla.**“⁴⁸

„My sme dycky říkali **Hele chudáci nemaj ani kino.**“⁴⁹

„Měli sme tam vlakový nádraží normálně s perónama **ne že tam někde u drnu zastavoval motorák.**“⁵⁰

Jednotlivé aspekty občanské vybavenosti a kulturního i sportovního vyžití mi narátoři líčí velmi detailně. Výčet je přitom u všech velmi podobný a zmiňuje hospody, obchody, všechna dějiště kulturních a sportovních akcí, místa odpočinku, možnosti dopravního spojení a pravidelné akce, které se v Tuchomyšli konaly (sokolské slety, spartakiády, zábavy, plesy, hornické dny, dětské dny, kácení májek, poutě atd.).

„No jinak Tuchomyšl to byla vesnice tam bylo vlastně všechno zaopatření, tam bylo tam jezdil vlak autobus, kousek to bylo do Trmic vodtamtad, tři kilometry pěšky a tam už jezdila tramvaj do města, pak do Teplíc jezdil vlak autobus, měli sme tam poštu, kino, tři krámy (..) tři krámy tam byly, tři masny, byla tam – obchod s obuví, i opravna, byl tam textil, kino, školka, měli sme tam kulturní dům, školu – teda jenom pět tříd a pak sme chodili do Trmic jako a – tři hřiště (..) Byla byla tam ta sokolská jednota, fotbalisti měli fotbalová jedenáctka, výborná, hokej – když zamrz rybník, měli sme velkej rybník uprostřed vesnice, ten když zamrz tak tam hráli hokej byly tam mantinely, osvětlení (..) **tři hřiště k dispozici**, jo, dvakrát tam bylo fobalový hřiště a jednou hřiště takový jako na atletiku, s atletickou dráhou, s pískovištěm, s takovým skotanským to, na skok dalekej, na skok vysokej, byla tam bradla, bylo tam náradí takhle uklizený, tedkon všecko se tam v létě vytáhlo a molo se tam cvičit venku Vopravdu tam sme měli kousek za vsí, no to bylo vlastně ještě ve vsi, to byla taková propadlina, jak se dolovalo to, tak to propadlo a leta to tam bylo zatopený vodou, protože tam protýkal potok, z jedný strany přitýkal z druhý vodtýkal, takže tam byla furt čistá voda to tam sme se koupali, to bylo tak krásný kopalíště, vokolo louky, stromy.“⁵¹

⁴⁸Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

⁴⁹Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁵⁰Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

⁵¹Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

„Ale jako měli sme tam všechno autobusy nám tam jezdily vlak sme tam měli vlastně to byla trať Teplice Ústí takže vlaky jako jezdily každou hodinu (..) Jinač kácení májky tam bejvalo děti se vyblbli, my sme se vyblbli, maškarní karnevaly a todleto to všechno (..) plesy, zábavy, hornický dny, sokolský slety tam byly, ale to sem já ještě byla jako malá tak tam ty sokolky cvičily to bylo hezký eště sem snad nechodila do školy, to bejvalo hezký (-) a ty hornický dny to byla velká sláva to si na tom potrpěli, (-) kdo je víc než horník, žejo.“⁵²

Narátoři také často vyzdvihují skutečnost, že jejich vesnice „žila“.

„Nejhezčí tam byly zábavy. Ty tam byly pořád.“⁵³

„Furt sem jezdila domu (do Tuchomyšle⁵⁴) (..) tam se pořád něco dělo.“⁵⁵

Dále vzpomínají na konkrétní postavy, které neodmyslitelně patřily ke každodennosti obce. Shodně se vzpomíná např. na místního učitele, malíře a blázna.

„Jo, samozřejmě ta Tuchomyšl nebo ten Tuchomyšl měl spoustu specifik jako každá vesnice(..) zcela určitě jednou z postavíček – teď nebudu hodnotit jestli kladnejch nebo zápornejch – byl ten ředitel školy Novák jo předseda národního výboru, pak sme měli malíře docela významnýho (..) - pak sme tam měli (-) eh (-) i ňáký významný sportovce.“⁵⁶

„No a my sme tam měli takovýho (..), von byl trochu jak se říká praštěnej, jo, ale prostě dobrej kluk, ještě ho potkáváme vobčas a dycky Pane Slavík, se jako zdravíme, rozdává noviny, to Metro, takhle běhá po městě s tim Metrem.“⁵⁷

„Byly tam různý ty postavíčky jak sem říkal, žejo Roman, jeho táta jezdil s koňma, on je pomatenec, určitě ste ho už v Ústí viděla, běhá s kapesníkem a řve Dekáda! Dekáda! Jo, to je náš obyvatel, každý máme svého blba, jo.“⁵⁸

⁵²Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

⁵³Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

⁵⁴Paní Moravcová se po svatbě přestěhovala z Tuchomyšle do Ústí nad Labem.

⁵⁵Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁵⁶Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

⁵⁷Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁵⁸Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

„No to my sme měli učitele Nováka – no tam se stavěl kravín za školou. Když holky neuměly nákj jo, tak říkal Ty by si měla jít támhle do toho kravína.“⁵⁹

Narátoři zároveň vzpomínají na malebnost okolí a upravenost vesnice. Také tím vyzdvihují jedinečnost Tuchomyšle oproti jiným obcím. Čapková ji dokládá tím, že se do Tuchomyšle vodily delegace:

„Můžu vám říct, že po tom pětačtyřicátým roce, nebo ještě i potom dýl v padesátým a dál, když přišla nějaká delegace do Ústí na okres, tak je vedli do Tuchomyšle, protože to byl jeden z mála obcí, kde vlastně se nic nezměnilo (..) žádný baráky vopuštěný (..) vedli je na hřbitov, kterej nebyl zarostlej (..) Kolik jich tam bylo těch delegací!“⁶⁰

Obecně lze konstatovat, že někdejší obyvatelé Tuchomyšle vzpomínají na svou obec jako na „ráj na zemi“. Popisují ideální místo k životu v rámci „velké rodiny Tuchomyšláků“ v plně vybavené a soběstačné vesnici. U některých narátorů je pak cítit lítost nad tímto ztraceným rájem.

---

⁵⁹Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁶⁰Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

Kapitola 5

Tuchomyšl jako domov

5.1 Reflexe domova: teritorializace identity

V této kapitole bych ráda prozkoumala téma „domova“ a zodpověděla otázku, jak narátoři ve svém vyprávění „domov“ reflektují, případně jak ho lokalizují a zda ho vůbec tematizují či problematizují. Jak již bylo řečeno, vnímám domov jako kognitivní prostředí, které nemusí být vázáno na určitou fyzickou lokalitu. Jako inspirativní v této souvislosti vnímám koncept Marušky Svašek, která se zabývala výzkumem pocitu domova u sudetských Němců odsunutých po roce 1945 z pohraničních oblastí Československa. Podle ní dochází ke třem typům identifikace domova, které označuje za teritorializovanou, deterritorializovanou a reteritorializovanou identitu (Svašek, 2002). Všechny tyto typy identifikací nacházím i u svých narátorů.

5.1.1 Teritorializovaná identita

Teritorializovaná identita se vyznačuje pocitem přímé vazby na místo, na kterém se člověk narodil, na kterém žil nebo na kterém prožil významné úseky svého života. Tato vazba je přitom vnímaná jako pozitivní. Lidé reflektují idealizovaný život na daném místě a silné napojení na místní komunitu. Používají metafory kořenů, zakořeněnosti, krevní spřízněnosti se zemí a rodným krajem.

Z mých narátorů se nejsilněji k Tuchomyšli vztahuje Schmidt, který do této obce lokalizuje svůj pocit domova, a to jak v minulosti:

„Byli sme tady parta kluků a jeli sme tam. Jeli sme se podívat domu.“¹

---

¹Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

tak v současnosti:

*„Ale tady (Chlumec – pozn. I. R.) sem v podstatě byl přesazenej tady sem teda jakoby vyrůstal nebo dospíval potom, ale když řeknu doma, **tak to doma je tam** (v Tuchomyšli – pozn. I. R.), **to určitě není tady.**“²*

Narátori často vnímají Tuchomyšl jako svůj domov, avšak pouze když se ve vyprávění přenesou do minulosti. Tak Moravcová reflektuje silné spojení s Tuchomyšlí hlavně v období po jejím odchodu z vesnice a během její likvidace:

*„I když sem tam jezdila už jako jenom na návštěvu, tak sem pořád říkala, že jedu domu, **že jedu domu**, jo, když sem tady dítě do kočáru, nějaký plínky a už sem tam jela (..) pořád sem jezdila, když sem říkala Pojedeme domu nebo Pojedu domu.“³*

Někteří narátori se vztahují k Tuchomyšli jako ke „ztracenému domovu“ a vyjadřují lítost nad tím, že ho nemohou ukázat svým potomkům. Domov tak vnímají teritoriálně jako památné místo, které se stalo dějištěm významných úseků jejich života:

„No, a s tím Tuchomyšlem nám prostě vzali v podstatě to dětství, protože jako můj táta třeba ten je z Roudník, a jako dítě mě vzal a řekl Hele poď, pudem se podívat do Roudník a já ti ukážu kde já sem řádil, nebo kde, to já nemůžu udělat já to svému klukovi nemůžu ukázat, protože tam nic nezbylo z té vesnice, žejo, takže já můžu jít Hele tady v té díře sem bydlel, a když byl malej tak říká: Ale tam je voda, jo, než to začal chápat“⁴

„Já dneska už mám spoustu vnoučat, tak jedno je tak použitelný, že bych ho vzal do Tuchomyšle a ukázal mu některý věci, ono není kam, stanete se takovej dodatečnej bezdomovec jo (..) už těm vnoučatům nemůže ukázat Tady sem chodil za první holkou nebo Tady sem tajně kouřil s klukama žejo“⁵

Slavík za svůj život změnil několikrát místo bydliště. Možná proto se ve svém narativu rovnou identifikuje s větším regionálním celkem, se severními Čechami, které zahrnují jak vesnici, ve které žil po příchodu na Ústecko, tak

²Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

³Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁴Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

⁵Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

i Tuchomyšl a současné místo jeho bydliště. Proto nereflexuje žádné pocity vykořeněnosti, pouze lítost nad rozpadem sociálního prostoru obce, který však on sám stále udržuje při životě organizováním srazů.

„Po prvním dopoledne nebo vodpoledne sme dělali a šli sme večer spát, no a probudil sem se ráno, jenže to nebylo ráno, ale vobráno. Já sem spal čtyryadvacet a plus eště ty dvě noci, jo, no, a táta ten no vid, (..) a tak táta říká, No von syn mi tam furt spí. No a vona říká Jen ho nechte spát. Protože ten vzduch doma a tady, to bylo nebe a dudy, jo. Prostě já sem se potřeboval aklimatizovat, jo, tak sem spal a spal a druhej nebo třetí den sem se probudil a byl sem, byl sem Severočech, jo.“⁶

5.1.2 Deteritorializovaná identita

Deteritorializovanou identitu si vytvořili lidé, kteří byli nuceni opustit původní místo svého života, čímž na něj ztratili napojení, a zároveň si nebyli schopni vytvořit vazbu k novému místu svého bydliště. Deteritorializace přitom podle Svašek může být reflektována jak negativně, kdy se dotyčný cítí okraden o pocit „stability domova“, tak i pozitivně, kdy se dotyčný jakoby oprostí od lokálně zaměřené identifikace a místo toho se ztotožní např. se svou pracovní kariérou.

Z mých narátorů ji vnímají jednoznačně negativně Čapková a Sainerová. Čapková mnohokrát během rozhovoru zopakuje, že se cítí být permanentní cizinkou v místě svého nového bydliště:

„Já v tý ulici sem pořád defakto cizí a bydlím tam třicet roků nebo kolik.“⁷

Podobně Sainerová vyjadřuje lítost nad ztrátou obce, ve které vedla ideální život, avšak se současnou podobou Tuchomyšle se neztotožňuje. Na přímou otázku, kde se cítí doma, nedokáže odpovědět. Po krátkém mlčení odpovídá:

„Holky (její dcery – pozn. I. R.) určitě v Chlumci (..) já nevím (dlouhá pomlka) Já určitě ne (v Chlumci, pozn. I. R.), já si nezvyknu nikdy v tom paneláku. Ale jako no zvykli si, no (zbytek její rodiny – pozn. I. R.).“⁸

⁶Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁷Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁸Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

Deteritorializovanou identitu jsem vysledovala i u Krauseho, avšak bez negativního postoje. Více než lokalitou ve svém vyprávění líčí ztotožnění se svou dobře placenou prací na šachtě. Svou kariéru přitom líčí velmi detailně.

*„Já sem vlastně na šachtě začínal jako řidič (..) no a z toho sem se vypracoval jako – z toho belazu protože sem udělal asi třicet nebo čtyřicet zlepšováků tenkrát – (..) Jo, prostě sem se tady **dvaatřicet let na šachtě** – vod toho jezdil sem na buldozeru a na všem možným - prostě co mělo kola a pásy - postupně jo takhle jo takhle sem byl na bagru (..) Jo a přitom už sem byl vedoucí bagru (..) Si to vezete (-) před dvaceti letama když já sem měl plat třikrát do roka dvacet tisíc čistýho, to byly **peníze!**“⁹*

5.1.3 Reteritorializovaná identita

Tento třetí typ identity si osvojili lidé, kteří zakotvili v novém prostředí a integrovali se do místního společenství. Ve výzkumu M. Svašek šlo většinou o Němce, kteří vstoupili do manželství mimo komunitu odsunutých Němců a vytvořili si nové zázemí.

Rychlou reteritorializaci u svých narátorů jsem vysledovala v případech, kdy se stěhovali do lepšího a pohodlnějšího bydlení a zároveň se na nové místo přestěhovali i s rodinou a přáteli.

*„Mně to vůbec jako nepřišlo, protože **my sme museli všichni, že jo. (..) no, rodiče, ty bydleli se mnou na chodbě, takže my sme tam byli všichni, všichni byli vokolo, mně nějak nic nechybělo, navíc eště sme si polepšili s bytem.**“¹⁰*

Zcela spokojená na novém místě je i Pavelková. Tuchomyšl sice reflektuje jako skvělé místo, avšak stejně tak skvělé vystupuje v jejím vyprávění i místo jejího současného bydliště:

*„Starostové sou tu (v Chlumci – pozn. I. R.) **dobrý, máme tady školy obchod, teď by nám měli stavět nákej market, hospůdky tady chlapi taky maj.**“¹¹*

*„**Tady** (Chlumec – pozn. I. R.) **sme jako už doma.**“¹²*

⁹Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁰Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

¹¹Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

¹²Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

5.1.4 Mnohonásobné identifikace

Jeden z výše popsaných tří typů teritoriální identifikace je u mých narátorů většinou dominantní, zároveň se však v narativu nevyskytuje jako jediný. Také Svašek zdůrazňuje, že identita jedince zahrnuje mnohonásobné identifikace, které tak mohou paradoxně zahrnovat nároky jak teritorializované, tak deteritorializované i reteritorializované identity. Člověk tak může v jediném narativu vyjádřit pocit spojení s rodnou zemí, pocit vykořeněnosti a bezdomovectví a zároveň se cítit doma ve své nové lokalitě.

Schmidt, ačkoliv výslovně a několikrát označuje Tuchomyšl jako svůj domov, zároveň přiznává svou úspěšnou reteritorializaci v místě svého nynějšího bydliště.

*„Já vim, že sem doma tady (Chlumec – pozn. I. R.), že tohle je můj domov, nebo stejně bych možná i z té vesnice odešel ale odešel bych dobrovolně s rodinou nebo s tou rodinou někam za bydlením nebo za prací, ale měl bych se kam vrátit. (..) Já vim, že tady se cejtím doma, tady sem doma, ale takovej ten **domov**, tak ten nemám v Chlumci.“¹³*

Teritoriální identifikace se mění také v závislosti na období narátorova života, které ve svém vyprávění právě líčí. Vyprávění Moravcové tak začíná zdůrazněním pocitu jejího domova v Tuchomyšli v souvislosti s tehdejšími stěhováními do Ústí nad Labem po svatbě:

*„Já si pamatuju, když sem se stěhovala – sem teda jako že přijel nákladák, já už měla postýlku a tak sem si sedla vedle toho pána šoféra (..) a já sem brečela a ten šofér, **mladá pani já vás vezu jako na popravu nebo co, dyť se stěhujete do novýho bytu, ne?** (..) Já sem probrečela celou cestu a tady jsem pak brečela ještě několik dní (..) já sem jako jak sem říkala, hodila sem dítě do kočáru nějaký plenky to tenkrát byl ještě ten velkej proutěnej kočárek, dala sem tam plínky, voblečení, nějaký jídlo a šup na vlak, tam sem šoupla do vlaku kočár, dítě a už sem byla v Tuchomyšli, jo. Furt sem jezdila domu než sem si tady zvykla, jo.“¹⁴*

Moravcová dále pokračuje líčením prázdnoty po zlikvidování obce:

„Takže ten domov nám vlastně jako vzali, jo.“¹⁵

¹³Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁴Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁵Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

A nakonec vzpomíná, jak si zvykla v Ústí, a s podobnou idealizací minulosti jako líčila svůj předchozí život v Tuchomyšli nyní líčí svůj následný život na ústeckém sídlišti:

*„Tam sme chodili nakupovat do těch hornickejch domů, to bylo dřív tady nebylo nic. No a tady právě jak je teďka ten lékař, tak tam naproti bylo řeznictví, teď už tam je taky jako – no já nevím, tam sme chodili k řezníkovi a protože se chodilo jako do fronty, žejo, tak sme si vzali židličku, do toho do kočárku sem si strčila tu židličku, tam sme si sedly se ženskejma a seděly sme tam a povídaly sme si a posouvaly sme se ve frontě na maso. **No a taky zbyly hezký vzpomínky!** Nebo sme jezdili tramvají pro vodu na Bukov, když tady v tom staveništi netekla voda, tak se přes den jezdilo s kbelíkem a to furt cákalo ven, takový tady taky máme hezký vzpomínky.“¹⁶*

Žáčková, úspěšně reteritorializovaná v Chlumci, líčí reakci svého muže na dárek od syna s motivem Tuchomyšle od místního malíře:

„Tak můj syn prostě sehnal ten vobraz mýmu manželovi k padesátinám a slzel (dojetím – pozn. I. R.) taky, a to je chlap jak hora“¹⁷

Žáček se podobně jako jeho žena mohl cítit zcela reteritorializovaný v Chlumci, avšak v okamžiku konfrontace s obrazem jeho rodné obce, tedy s místem jeho silných emocionálně podbarvených zážitků, se u něj projevila silná identifikace s tímto prostorem.

Skutečnost, že dochází k mnohovrstevnatým teritoriálním identifikacím, potvrzuje koncept identity jako procesu spíše než jako hotového stavu.

5.2 Faktory ovlivňující lokální identitu po likvidaci Tuchomyšle

V procesech teritorializace identit někdejších obyvatel Tuchomyšle působilo několik významných faktorů. Nejvýznamnější z nich vidím ve skutečnosti, že se značná část komunity Tuchomyšláků přestěhovala do Chlumce a spontánně pokračovala v budování sociálního prostoru Tuchomyšle právě tam.

¹⁶Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁷Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

5.2.1 Místo nového bydliště

Místo, na které se někdejší obyvatelé Tuchomyšle přestěhovali z důvodu likvidace obce, ovlivnilo způsob, jakým si od té doby konstruuji svou lokální identitu. Obecně lze konstatovat, že Tuchomyšláci, kteří se usadili v Chlumci, reflektují Tuchomyšl spíše jako jedinečnou a nezaměnitelnou obec, zatímco Tuchomyšláci usazení v Ústí nad Labem popisují silnější ztotožnění se sociálním prostorem Tuchomyšle, které ve svém vyprávění ještě umocňují kontrastem mezi ztracenou idyloou neanonymní vesnice a nově nabytou anonymitou městského sídliště. Ačkoliv si obě skupiny stýskají po Tuchomyšli, stesk chlumeckých se týká spíše nezaměnitelnosti obce, zatímco stesk mimochlumeckých je často více steskem po vesnici a jejím sociálním prostoru.

Domnívám se, že důvodem je právě skutečnost, že sociální prostor Tuchomyšle se přenesl právě do Chlumce, kam se hromadně odstěhovala velká část Tuchomyšláků. Právě tady pro ně vyrostly nové paneláky a jednotliví sousedé z domů v Tuchomyšli nyní sousedili v buňkách paneláku. Udržely se tak jejich sousedské a přátelské vazby, díky kterým se přesídlenci v novém prostředí necítili izolovaní. Zůstávali totiž „mezi svými“.

„No takže sme šli docela, teď sme se navštěvovali v bytech v Chlumci, to bylo všude všechno stejný, žejjo, sedačky, stěny, stůl – no ale to bylo tenkrát tak že sme si koupili novej nábytek, takže nějakýho fršana, zapít, my sme chodili každéj večer domu v nějaký náladě a šli sme tam, ještě sme nebyli tam takže teď starostové, všechny byli s náma“¹⁸

„My teda tady hodně jako žijem máme tu lidi z Tuchomyšle. Pode mnou všichni, nade mnou všichni sou z Tuchomyšle, tady vedle pani je z Trmic akorát tam naproti sou jedny cizí. Ale jinak pode mnou je celý patro z Tuchomyšle, nademnou tam je jenom ta co bydlí s náma, ale jinak je tohle všechno celý. (..) A když měli třeba sousedi malý děti a někdo byl doma a potřál něco tak ste šoupla dítě vedle a to bylo takový, že každéj byl teta a strejda a bylo to.“¹⁹

„Tady sem přišla do Chlumce a tady bylo to to stejný protože ty lidi se sem nastěhovali jako stejný tak my se tady známe jako bysme tady bydleli.“²⁰

Je možné, že do ostatních lokalit se přestěhovalo více Tuchomyšláků, avšak buďto se zabýdli na již hotových sídlištích v Ústí nad Labem, nebo si

¹⁸Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁹Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁰Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

každý našel nový domov v různých lokalitách města či dokonce kraje. Právě tito narátoři reflektují anonymitu nového bydliště a nezájem sousedů. Tito přesídlenci nebyli po přestěhování „mezi svými“, a proto není ani tak překvapivé, že nápad pořádat srazy vzešel právě odtud.

„Ty sousedi, jako tady, jo, to my se pomalu ani nepozdravíme (..) tady to je takový jako furt se to mění, furt se někdo stěhuje, nevíte jestli tady bydlí najednou chlap cizí ve výtahu říkam ježišmarjá, žejo, takže tam to bylo prostě že jo takový.“²¹

„To už jenom to, na tý vesnici každej sme se znali a ahoj a dobrý den a kdesi cosi, tady přídete do baráku, jo ani nepodržej dveře, když už deš.“²²

„A sou tady lidi, který prostě taky už starý, jo, pod náma tam todle onodle, jo tak my se známe, ale zejména garsoniéry, jo, tak tam se to střídá jak na hodinovém hotelu, jo, vopravdu, (..)já nevím, jak je to v ostatních panelácích, to nemůžu říct, ale ty lidi přijdou, vodejdou, každej má zájem jenom sám vo sebe a takže co soused nevím, kdyby třeba volal vo pomoc?“²³

„Máma dlouhý léta nespala v novým bydlišti nemohla si zvyknout, bála se tam v baráku (..) táta to taky nes špatně přestože něco pořídil si barák za barák, ale už to nebylo doma už nepotkáváte ty stejný lidi žejo“²⁴

Také v Chlumci se Tuchomyšláci ocitli v pozici „cizinců“, což by jim mohlo bránit v reteritorializaci:

*„Když sme pak třeba jeli do Ústí, říkali **No jó, kvůli těm Tuchomyšlákům je teď furt narvanej autobus, protože jich tady je jak psů, jo, a teď se tam kvůli nim nevejdeme (..)** Třeba to nebylo zle myšlený, ale my sme to vnímali úkorně, protože to mířilo na nás, nám sebrali domov a ještě teď nám tady nadávaj, že v podstatě sme sem přišli žejo aniž to třeba chtěli žejo a zabíráme jim místo v autobuse a ve škole a všude, jo, motalo se to v nás.“²⁵*

²¹Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

²²Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

²³Slavíková v rozhovoru se Slavíkem z 10. 4. 2009.

²⁴Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁵Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

„Nějak sme se asi s nima moc nekamarádili (s obyvateli Chlumce, pozn. I. R.) - spíš s těmi, kdo pak přišli z Vyklíc a Lochočic, to sme je znali ze školy.“²⁶

Avšak vzhledem k tomu, že Tuchomyšláci zde byli „pospolu“, bydleli ve stejných panelácích a neustále se potkávali, nereflektují žádnou anonymitu. Domnívám se, že někdejší obyvatelé Tuchomyšle se v Chlumci úspěšně reteritorializovali, avšak ne jako „Chlumečáci“, ale jako „Tuchomyšláci“ na novém místě.

Podobnosti s touto skutečností nacházím u výzkumu L. Malkki v Tanzanii. Malkki zkoumala dvě skupiny uprchlíků Hutu z Burundi, kdy jedna z nich zůstávala v uprchlickém táboře a druhá se rozprchla po městě Kigoma Township. Malkki zjistila, že obě skupiny se s prostředím identifikovaly odlišně. Zatímco uprchlíci v táboře vnímali sami sebe jako národ v exilu a ztotožnili se se statutem uprchlíka, který nepřipouštěl možnost zakořenit se v novém místě, uprchlíci, kteří se roztrousili po městě, si podobně silnou kolektivní identitu nevypestovali. Spíše než jako uprchlíky Hutu vnímali sami sebe jako nositele kosmopolitní mnohovrstevnaté identity (Malkki, 1992). I v tomto případě tedy participace na původním sociálním prostoru rodné země způsobilo, že si dotyční vytvořili jinou lokální identitu, než jakou si vytvořili ostatní lidé, kteří na něm již neparticipovali.

5.2.2 Věk v době stěhování

Místo nového bydliště rozhodně nebylo jediným faktorem, který ovlivňoval způsob, jakým se někdejší obyvatelé Tuchomyšle po nuceném vystěhování vztahovali k Tuchomyšli i k místům svých nových domovů. Druhým významným činitelem byl dle mého názoru věk, ve kterém se někdejší obyvatelé Tuchomyšle museli stěhovat, a tedy i délka života, který v Tuchomyšli strávili. Vesnice byla zcela zbourána před 32 lety a mnoho starších přesídlenců již zemřelo. Moji narátoři patří povětšinou ke generaci, která většinu života prožila už na místě nového bydliště. Situaci starších však ve svých narativech reflektují.

„Panímáma ta teda zemřela těsně, když už sme se sem stěhovali, tak vona to teda vždycky říkala, že už se sem nevodstěhuje a to jí bylo sedmdesát šest roků.“²⁷

„Byli lidi, který voni prostě neuměli v tom paneláku žít (..) A tydle lidi koukali v paneláku z okna a chátrali (..) Stesk po baráku, žejo

²⁶Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁷Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

to byli lidi, který se narodili v nějakým baráku žili tam celý život a najednou v sedmdesáti vás daj do paneláku. Ona neexistuje diagnóza doktor že by napsal do úmrtního listu zemřel steskem po Tuchomyšli, žejo ale myslím si, zcela určitě že u spousty lidí to ovlivnilo tu délku toho života potom, i když třeba žili potom v mnohem větším pohodlí než žili doposavad.“²⁸

„Můj táta to prožíval špatně, protože von měl právě jak sme říkali za barákem (..) tam si postavil králikárnu a taky nějaký slepice jo takže děda se tímhle jako bavil, zahrádka jo a tady byl šlus. Tady byl v paneláku v bytě jedna jedna a tam měl přeci jenom větší byt a takže celou kuchyň tam musel nechat, ložnici taky, jenom obývací, gauč, tam spali, v kuchyni měli nákou váleudu, žejo (..) takže to sem ho viděla brečet. To tam stál vopřenej a brečel.“²⁹

*„No tak děti si zvykly rychle, no, ale nejhůř to nesli ty starý lidi, vopravdu, ty byly uplně jak tělo bez duše. Ty vážně ty, ty pomřeli během snad dvou let všichni. **Všichni ty starý lidi pomřeli** co co je vystěhovali. Protože vesměs všichni tam bydleli v baráčku a tak je vytrhli z toho života.“³⁰*

„To bylo jak válka. V tu ránu přijdete o všechno. Různí stařečkové umřeli dřív než museli. Co byste taky čekala, když přesadíte stařečka z dvorku do paneláku.“³¹

„Heleďte ty starý lidi, víte kolik jich umřelo? (..) Moje maminka přesně v listopadu sme se stěhovali a v březnu už umřela, protože pořád jenom mluvila, že je to hezký, ale že to bylo doma lepší a takový to.“³²

Situaci starší generace zrcadlí i moje nejstarší narátorka Čapková, která v Tuchomyšli žila do svých padesáti let:

„Pořád vzpomínám! Pořád! A pořád lituju, že to zbourali. A nejsem sama. Starší lidi, ne.“³³

²⁸Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁹Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁰Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

³¹žena na srazu Tuchomyšláků, 3. 4. 09, terénní poznámky

³²Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

³³Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

5.2.3 Další faktory

Dalšími z faktorů, které mohly ovlivnit procesy teritorializace, jsou také národnost:

„Už i to ohrožení z toho, že už se nedomluvej (Němci z Tuchomyšle, pozn. I. R.) i když už jim bylo kolem osmdesáti, že se nedomluvej tady pořádně a že už to takový nebude.“³⁴

stav majetku:

*„**Ale copak my!** My sme neměli ten svůj barák. Ty co měli svůj barák, tak ty prej byly hrozný, ty prej nechtěli vůbec z toho baráku vůbec voni chtěli ať to zbouraj i s nima, jó jako ty starší nebo starší, jo, voni se vůbec nechtěli odtamtud někteří stěhovat, jo **Takhle sem to slyšela jo.**“³⁵*

nebo stupeň zaangażovanosti do místní komunity v době likvidace. Pokud dotyčnému bylo během rušení obce 18 let a toužil se osamostatnit od rodičů, mohl likvidaci vnímat pozitivně.

„Takže to já už mě to nebralo a zajímaly mě víc ty holky v tu dobu, a začal sem samozřejmě jezdit v tý době do Ústí, kde sme chodili do Bohemky na kafe a podobně. Moji rodiče se stěhovali ve věku nákejch necelejch padesáti takže to nesli mnohem hůř.“³⁶

Shrnu-li tuto kapitolu, došla jsem ke zjištění, že to, jak se někdejší obyvatelé Tuchomyšle dnes vztahují k této obci, ovlivňuje místo, na které se přestěhovali, velikost zázemí, které opouštěli a stupeň participace na společenském životě Tuchomyšle před jejím zrušením.

---

³⁴Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁵Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³⁶Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

Kapitola 6

Druhý život Tuchomyšle

Jak jsem již vícekrát zmínila, někdejší obyvatelé Tuchomyšle stále udržují sociální prostor této zaniklé obce. Samozřejmě ne všichni. Pro některé z nich je Tuchomyšl po všech stránkách minulostí. Likvidace fyzického prostoru a zpřetrhání sociálních vazeb v důsledku stěhování mohlo vést k tomu, že se dnes vztahují k Tuchomyšli jen v minulém čase. Avšak pro ty, pro něž je Tuchomyšl stále živým prostorem, nabírá formu srazů Tuchomyšláků nebo internetové diskuse.

6.1 Srazy Tuchomyšláků

Někdejší obyvatelé Tuchomyšle se pravidelně scházejí, přičemž jejich setkávání jsou dvojího druhu. Jednak pořádají každoroční sraz Tuchomyšláků a dále tzv. „babince“, tedy setkání jednou za měsíc v místní chlumecké restauraci. Tuchomyšláci tyto dvě akce nazývají velký a malý sraz, což se odvíjí od počtu zúčastněných a od organizační náročnosti jejich svolávání. Jednou za rok se sejde kolem půl druhé stovky Tuchomyšláků, každý měsíc zhruba tři desítky.

6.1.1 Velký sraz

Velké srazy Tuchomyšláků se začaly svolávat tři roky po úplné likvidaci obce, tedy v roce 1980. Setkávání vzniklo z nápadu dvou Tuchomyšláků, z nichž jeden je zároveň mým narátorem.

„V tom sedmdesát pět se to začalo nějak stěhovat, ty co měli baráčky ty šli do baráčku, my sme šli sem do paneláku no a – potom

je taková pauza a tak sme s tím Pěťou Holubů sme říkali, že by bylo dobře zase se sejít.“¹

Sezvání členů nebylo jednoduché, protože neexistoval seznam Tuchomyšláků s jejich novými adresami. Slavík s přítelem se podle jeho vyprávění sešli v hospodě a začali sepisovat jména všech, kteří je napadli, a posléze sháněli adresy. V každém případě šlo spíše o seznam jejich přátel a kolegů, povětšinou mužů.

„No já sem přišel domu, jo a začal sem psát, jo, no jestli sem napsal deset men, tak to bylo všechno, jo, a pak jsem vyndal fotky jo a začly mi naskakovat ména, tak sem napsal ména, no a potom sme k těm ménům zase sháněli adresy, když byli v Chlumci, tak to bylo jasný, jo, nebo tady co sme měli vokolo, jo, jenže my sme měli kluky třeba až v Praze, jo, jednoho kluka sem našel až v Mostě, no. V Bohosudově tady byli kluci z Bohosudova.“²

Slavík detailně líčí své pátrací úsilí po někdejších kolezích ze šachty a dalších známých z Tuchomyšle, u kterých pouze rámcově tušil oblast, do které se přestěhovali. Z matriky daného okresu si nechal poslat výpis s adresou:

„No a taky že nevědí, jestli je to von, protože sme nevěděli datum (narození, pozn. I. R.), no a tak sem zase vzal lístek a napsal sem tam, že pořádáme tydlety srazy a jestli seš to ty, tak nám odpověz a adresu sem tam dal. No a ani netrvalo tejden a už sem tam měl Jendo sem to já a přijedu! No, tak přijel.“³

Tímto způsobem Slavík s přítelem všechny, které nakontaktoval, sezval na první setkání.

„Ten první sraz sme měli přímo v Chlumci v tý hospodě, jenže tam byli samý chlapi, akorát (..) jediná ženská, no prostě asi třiatřicet tenkrát se nás tam sešlo, no jenže ty baby naše a tak nějak se to dozvěděly, že by taky chtěly, no tak ten druhej sraz už sme museli udělat taky někde venku, kde by se mohlo tancovat.“⁴

Další srazy se tedy konaly na různých lokalitách:

---

¹Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

²Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁴Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

„No pak sme byli taky v Božtěticích nebo ve Skoroticích, jo když sme hledali takový jako hospůdky, kde by se to mohlo dělat, protože Chlumecký to jel dycky autobus z Chlumce, protože tam bylo dycky hodně lidí, a potom zasej je vodvez zpátky, jo to my Ústečáci sme byli jak se říká doma, no. No, potom sme byli taky na Terasě a no, tak nějak sme to dycky rozjžděli, no. Takže autobus kterej pak jel do toho Chlumce, tak nejdřív vodvez ještě ústečáci, no a potom jel do Chlumce.“⁵

Slavík přitom vede pečlivou evidenci srazů. Vždy udělá čárku v docházce u přítomných, zesnulé označí křížkem a stále připisuje nová jména, když se objeví nějaký zapomenutý Tuchomyšlák nebo když někdo z okolních zničených vesnic projeví zájem o účast. Když mi ukazuje svou prezenční listinu, označuje tak jednu skupinu jmen jako Vyklíčáky:

„Ty Vyklíčáci ty maj taky nějak naději že se taky jako scházej (..) tak když se taky scházej nevím jestli každěj rok, ale těch je tak dvacet pětadvacet, třicet lidí. To my děláme každěj měsíc babinec a je nás tam pětatřicet, jo (smích) a každěj měsíc ty báby se tam scházej jo, no pětadvacet ženskéjch a deset chlapů je tam.“⁶

Podle záznamů pana Doška bylo nejvíce Tuchomyšláků na pětadvacátém srazu, tedy před čtyřmi lety. Tehdy dorazilo 188 lidí. Letošního srazu se zúčastnilo zhruba 130 lidí. Slavík reflektuje situaci srazů velmi výstižně:

„No říkam, je to dobrý, ta vesnice, takhle jí aspoň držíme pohromadě.“⁷

6.1.2 Malý sraz

Zatímco velký sraz byl nejdříve setkáváním vzešlým ze srazů mužů, kamarádů a kolegů z Tuchomyšle, malý sraz se zrodil mezi ženami. Impulz ke každo-měsíčnímu setkávání přišel od ženy, která se nepřestěhovala po likvidaci do Chlumce, ale do Teplic. Ženy se začaly spontánně scházet v Chlumci.

„Magda říkala: **Holky, vy se máte, vy se tady vidíte, my sme se nastěhovali (..) do Teplic a tam nikoho neznám, takže jí bylo smutno taky měla tři děti a byly sme taková jako dobrá parta jak chlapi tak ženský chlapi chodili na ten hokej fotbal no tak my**

⁵Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁶Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁷Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

*s nima jako fanynky bylo to pěkný když bylo maškarní karneval nebo plesy tak pořád pohromadě každá zábava plná furt (..) tak tahle ta Magda tak říkala holky, **mohly bysme se setkávat** jako tak my sme říkaly **no mohly**, tak sme se setkávaly každéj měsíci teď už je to asi (-) jednáct let co se setkáváme, no každéj měsíci.“⁸*

Zatímco ze začátku se scházelo pouze pět žen, postupně se začaly přidávat další a sraz začínal být stále oficiálnější. Dokonce se k ženám připojili i někteří jejich muži.

*„Takže už je nás i čtyřcet, z těch pěti, jako jo z těch pěti někdy je tam přes tři – přes dvacet je pořád, ale už je to takový jako každéj nám to závidí že se takhle setkáváme, Vyklíčáci ty to nemůžou dát dohromady (..) Já chodím po Chlumci **Hele máme sraz támhle a přijď** nebo takhlen a nebo vezmu telefon a nekoukam že musím psát esemesku nebo někomu a pozvu je jo.“⁹*

Moji narátoři mě pozvali na i na tento malý sraz, který se konal 11. 5. 2009 od jedné hodiny odpoledne v chlumecké restauraci. Uprostřed byl dlouhý stůl vyhrazený pro ženy a vzadu po stranách seděli odděleně od žen muži. Ptala jsem se Pavelkové, proč sedí takhle stranou. Údajně proto, že to je „jejich“ sraz. Babinec je pro ženy, muži se jen přidali, tak ať si sedí stranou. Snažila se mi tak naznačit, že ženy si spolu chtějí „poklábosit“ a nepotřebují, aby se jim do toho muži pletli.¹⁰

Hovor, kterého jsem se zúčastnila, se týkal pokročilosti mého výzkumu, ale chvílemi se stočil i na všední témata, jako je televizní program. Kdo z přítomných mě ještě neznal, tomu bylo osvětleno, kdo jsem. Někteří z nich mi posléze vzkázali, že si moji práci rádi přečtou.¹¹

6.1.3 Reflexe srazů v narativech

Moji narátoři vnímají srazy Tuchomyšláků jako setkání s kamarády. Slavík explicitně vyjadřuje, že takhle Tuchomyšláci udržují Tuchomyšl při životě. Moravcová v nich zase vidí prostor pro „vyblbnutí“ se s kamarády:

„A dodneška A ty si mi utekla s tím a Ten mi ji převzal, jo dodneška takový ty trochu přízemní, jo trochu ale takhle my tam blbneme na tom setkání jako“¹²

⁸Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

⁹Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁰Terénní poznámky z 11. 5. 2009, I. R.

¹¹Terénní poznámky z 11. 5. 2009, I. R.

¹²Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

„Jo jako vo tom to je, že jo že se tam člověk jako vyblbne s těma lidma se kterejma jako vyrůstal, jo, nebo i s jejich už dětma, jo.“¹³

Jediný z mých narátorů, který se srazů neúčastní, je pan Krause. V rozhovoru se o nich přesto zmiňuje, avšak pouze v minulém čase:

„No teď to už usnulo. Před dvouma rokama.“¹⁴

6.2 Internetová diskuse

Pravidelné srazy Tuchomyšláků nejsou jediným místem, na kterém se někdejší obyvatelé Tuchomyšle „setkávají“ a komunikují. Druhým takovým místem je internetová diskuse na internetovém portálu Zaniklé obce pod odkazem věnovaným Tuchomyšli.

Nejčastějšími motivy jsou shánění fotek, kontaktů a dalších informací o obci. Shánějí se jednak fotografie pro vlastní potřebu, jednak pro potěchu svých rodičů či prarodičů z Tuchomyšle:

„Moc bych ocenil, kdyby jste mi pro mého otce (..) poslal nějaké foto obce Tuchomyšl.“¹⁵

„Velice rád bych získal fotky z Tuchomyšle pro moji matku zila tam, moc děkuji.“¹⁶

„Dobrý den, jsem vnučkou rodáka z Tuchomyšle a moc ráda bych získala více informací o tomto místě a popřípadě našla i nějaké staré známé dědy.“¹⁷

Dále se zde poptávají jakékoliv informace o obci, které by poodhalily mladší generaci místa života jejich předků:

„Ráda bych se dozvěděla něco o mých předcích, kteří zde žili. Chtěla jsem zjistit, kde vlastně Schönfeld leží, ale na mapách jsem neuspěla“¹⁸

¹³Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁴Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁵Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

¹⁶Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

¹⁷Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

¹⁸Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

Zároveň se zde vyhledávají konkrétní osoby, pátrá se po telefonních číslech a účastníci diskuse se vzájemně představují, snaží se na sebe rozvzpomenout a zjišťují, co je u nich nového:

„Dobrý deň, hladám pani menom Milada Blábolilová, nie je to náhodou Vaša manželka? Strašne rada by som s ňou naviazala kontakt.“¹⁹

„Pozná niekto z vás rodákov z Tuchomyšle z ročníkov narodenia od 1952 do 1955 ? Rád si vymením s vami pár riadkov e-mailom.“²⁰

„Konečně nějaký kontakt na Tebe. Kde jsi a jak se máš, proč nechodíte s Boříkem na srazy Tuchomyšle.“²¹

Lidé sem vkládají své vzpomínky:

„V hostinci U pošty se konala roku 1970(asi) zábava které se říkalo nevím proč „Čaje“ k tanci vyhrávala místní Ústecká Big beatová kapela Orion jelo se tam vlakem tratí na Teplice která byla později přeložena. To je poslední vzpomínka dnešního 52letého pamětníka potom už jen obrovská díra a rypadlo K-800.“²²

Diskuse slouží i jako návštěvní kniha. Člověk jakoby ohlašuje svůj vstup do společného prostoru Tuchomyšláků, dává o sobě vědět, přihlašuje se ke své identitě Tuchomyšláka a zanechá nějaký vzkaz o sobě nebo poznámku o stránkách.

„Zdravíme všechny rodáky, dnes jsem na stránky zavítala s mojí babičkou (..)“²³

Fórum slouží také jako informační nástěnka. Kdykoliv někdo objeví (nebo sám doplní) nějakou zmínku o Tuchomyšli, oznámí to prostřednictvím diskuse ostatním. Zároveň se zde objevují data nejbližších srazů.

„Tak ted jsme zjistili, ze mapy 2. voj. mapovani jsou uz i soucasti www.mapy.cz jako tlacitko HISTORICE.“²⁴

¹⁹Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

²⁰Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

²¹Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

²²Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

²³Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

²⁴Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

„Sraz se koná dne 3. 4. 2009 od 20 do 02 hod v kulturním domě v Chlumci.“²⁵

Internetová diskuse se tak stává dalším prostorem pro setkávání Tuchomyšláků, prostorem pro komunikaci, jež plní podobnou funkci jako srazy. Ti, kdo se účastní srazů či diskuse, tím deklarují, že Tuchomyšl je pro ně „živým“ prostorem. Pravidelná setkávání a komunikace jednotlivých někdejších obyvatel Tuchomyšle pak dala vzniknout kolektivní identitě Tuchomyšláků.

6.3 Kolektivní identita „Tuchomyšláků“

Lokální identita, kterou u svých někdejších obyvatel zakládá zrušená obec Tuchomyšl, dostává u některých z nich podobu kolektivní identity Tuchomyšláků, jejímž základem je jejich sdílená paměť.

6.3.1 Kolektivní paměť

Kolektivní paměť tematizuje např. Jan Assmann. Dle něj se paměť jednotlivce utváří vždy v kolektivu. „*Vzpomínky, a to i osobní, vznikají pouze díky komunikaci a interakci v rámci společenských skupin,*“ (Assmann, 2001: 36). Pro jednotlivce je tak individuální paměť souhrnem vzpomínek, který vzniká tím, že se jedinec účastní více skupinových pamětí.

Základní charakteristickou kolektivní paměti je pak sepětí s jejími nositeli. Není libovolně přenosná. „*Kdokoli se na ní podílí, dosvědčuje tím svou příslušnost ke skupině,*“ (Assmann, 2001:39).

Assmann přitom rozlišuje dva druhy kolektivního vzpomínání a nazývá je komunikativní a kulturní paměť. Komunikativní paměť zahrnuje vzpomínky z nedávné minulosti, které člověk sdílí se svými současníky (Assmann, 2001). Tato paměť spolu se svými nositeli také zaniká. Naproti tomu kulturní paměť se zaměřuje na významné momenty dávné historie, které jsou dané skupině předkládány k mechanickému zapamatování specializovanými nositeli tradice, neboť současníci je už nezažili (Assmann, 2001).

Koncept komunikativní paměti dobře vystihuje kolektivní paměť Tuchomyšláků. Komunikativní paměť se týká dějinných zkušeností v rámci individuálních biografí, je neformální a ustavuje se každodenním stykem a interakcí v rámci skupiny. Tuchomyšláci ji ustavují svým pravidelným setkáváním, vyměňováním fotek, sbíráním informací o Tuchomyšli a vyhledáváním jejích zbytků. Tuchomyšl se pak stává symbolickým prostorem, do kterého své

²⁵Internetová diskuse, www.zanikleobce.cz, odkaz Tuchomyšl.

vzpomínání lokalizují. Assmann podotýká, že každá kolektivní paměť potřebuje určité místo nejen pro interakci, ale také místo, které by poskytovalo symboly identity dané skupiny. V případě Tuchomyšláků jsou interakčními prostory srazy a webová diskuse, symbolickým místem je pak samotná Tuchomyšl.

V tomto společenství kolektivní paměti se tak utváří identita Tuchomyšláků. Z mých narátorů si ji osvojili všichni až na Krauseho, který se srazů neúčastní a na kolektivní paměti Tuchomyšláků se nepodílí. Ve svém narativu vůbec netematizuje sociální prostor Tuchomyšle, neodkazuje se na „velkou rodinu Tuchomyšláků“ jako všichni ostatní a na žádném místě nenaznačuje, že by lidé z Tuchomyšle byli nějakým způsobem výjimeční (narozdíl od ostatních). Krause se k obci vztahuje z čistě geografického hlediska. Svě dětství a dospívání v Tuchomyšli si idealizuje obecně jako minulost, ve které má Tuchomyšl roli pouhé zaměnitelné kulisy jeho nezaměnitelného života.

6.3.2 Kolektivní identita

Ačkoliv si identitu Tuchomyšláků osvojují jednotlivci, vytváří ji skupina jako celek. Je tedy kolektivní. Jandourek definuje kolektivní identitu jako společnou shodu „členů o podstatných rysech skupiny, o tom, kdo k ní patří a kdo nikoli, a co by skupina měla a co by neměla dělat,“ (Jandourek, 2001:104). Podle Brubakera a Coopera (2000) kolektivní identita zakládá jakousi „stejnost“ svých členů, která se projevuje v solidaritě mezi nimi, ve sdíleném vědomí a v pocitech sounáležitosti. Jejím vnějším vyjádřením jsou pak společné akce skupiny. U jednotlivých členů se přitom tato „stejnost“ očekává.

Konkrétní podoba této identity přitom není nikdy definitivní. „*Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy,*“ (Berger, Luckmann 1999:170). Takto vytvořená identita přitom zpětně danou sociální strukturu ovlivňuje. Vztah mezi člověkem-tvůrcem a sociálním světem-jeho výtvořem je dialektický. Člověk a jeho sociální svět tak vstupují do vzájemné interakce, kdy výtvor zpětně ovlivňuje svého tvůrce (Berger, Luckmann, 1999).

Tuchomyšláci, kteří participují na současném sociálním prostoru Tuchomyšle, si dle mého názoru vytvořili kolektivní identitu „Tuchomyšláků“, která teď zpětně ovlivňuje jejich chování a hlavně reflexi toho, co se v sociálním i fyzickém prostoru Tuchomyšle dělo a děje. Z narativů tak vycházejí podobná témata, která narátoři (kromě Krauseho) nadnášejí a vzpomínají na podobné události. Volí přitom podobné výrazy a argumenty. O používání podobné metaforiky a o podobném stylu přibližování obce již bylo pojednáno výše. Dalším z opakujících se témat je „nesmyslnost likvidace“.

Zbytečná likvidace

Pokud se dále narátoři zmiňují o likvidaci, velice často v souvislosti s jejich přesvědčením, že byla zbytečná, a to nejen podle jejich subjektivního názoru, ale zcela objektivně. Odvolávají se názorů starých horníků nebo článků v novinách.

*„Já vim, že starý horníci říkali, **No těch pár kýblů, který tady vydolujou, to teda vůbec nestojí za to.** Protože tam byl hloubkový a toleto potom byl povrchovej důl, co votevřeli, ale v hloubce to stejně už bylo vybraný.“²⁶*

„Vim, že můj praděda, ten byl starousedlík a ten dělal nákej čas i na šachtě za války a ten dycky říkal, protože se znal s těma starějma horníkama, ty dycky říkali, Tady stejně není žádný uhlí, to trošku co tady je, to jim shoří, když to vodevřou. (..) Na začátku devadesátých let byl v novinách článek právě vo tý šachtě v Tuchomyšli, že (..) ty původní, co dělali ty z tam těch báňskejch staveb co dělali ten průzkum v těch asi šedesátých letech, tak vodněkud přinesli uhlí a nasypali ho do toho vrtu, aby dostali prémie jakože našli uhlí protože ta sloj je tak a tak mocná, jo že teda tam je tolik a tolik uhlí, takže náč – jak to bylo technicky možný to já nevím, jo, ale to se v Tuchomyšli vo tom se mluvilo, že ty vlastně podvodníci tam vlastně sypali to uhlí do toho vrtu aby tam jakoby bylo a tím vlastně urychlili to, že teda sme se museli vystěhovat.“²⁷

„Tam vlastně ani žádný uhlí nebylo, to vozili hlínu z jedný stany na druhou akorát to tam rozvrtali (..) A potom když zjistili jako že to tak ani nikoho nepotrestali.“²⁸

Je přitom zajímavé, že dva narátoři, kteří pracovali na šachtě, tento názor nesdílejí. Střetávají se tu dvě společenství sdílené paměti²⁹, které si vytvořily odlišné náhledy na věc. Pro zaměstnance šachty nebyla likvidace obce zbytečná. Na daném místě pracovali, těžili a šachta pro ně znamenala dobrý výdělek. Krause je dokonce přesvědčený, že spousta uhlí je stále uložená na dně jezera Milada jako železná zásoba.

„Totleto všechno, tydle zahrádky a všechno, to je uhlí, to je stará zásoba, ale vono to jednou stejně dojde k tomu, že nebude zbytlí.“

²⁶Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

²⁷Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁸Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

²⁹Termín J. Grygara (2005).

*Vyrabujou to. A možná že i to jezero. Víte, co je pod tím uhlí ještě? Kruci že sem ty noviny vyhodili, voni vo tom věděj, moc dobře, **moc dobře**, že tam – tam je ještě na dvacet roků.“³⁰*

Slavík se přitom účastní obou kolektivních pamětí, takže ve svém náhledu sice potvrdí, že hlubinný důl nevybere všechno uhlí a likvidace obce tudíž nebyla nesmyslná, avšak jako „Tuchomyšlák“ nechce ospravedlňovat zrušení obce kvůli těžbě, takže alespoň zdůrazňuje její vysokou cenu.

„Vono hlubina nevybere všecko, nevim kolik se říkalo pětáctyrycet nebo padesát procent, který tam zůstane, no jenomže ten povrch ten to potom vybral všecko, žejo, no ale jakou to udělalo škodu, jo, díra jak po zlodějích a těch osudů, těch lidskejch osudů, co se tam zničilo.“³¹

Vymezování se vůči „ostatním“

Svou identitu Tuchomyšláci upevňují také vymezováním se vůči jiným zrušeným obcím a k jejich někdejšími obyvatelům. Zdůrazňují přitom svou vlastní jedinečnost:

„To je málo která vesnice ty zbouraný že by se takhle setkávali a už se každej těší. (..) Vykličáci ty to nemůžou dát dohromady.“³²

Také když jsem se na srazu zmínila o shánění Tuchomyšláků, okamžitě se ozvali ti, kteří pocházejí z Vyklic a jasně se tak od Tuchomyšláků oddělovali. Když jsem jim řekla, že mě zajímají životy lidí i z jiných zrušených obcí, trvali na svém argumentu, že pocházejí z Vyklic a jsou tedy na tom „úplně jinak“.³³

Na srazech se také šíří informace o jednotlivých členech „velké rodiny Tuchomyšláků“. Lidé se dozvídají, kde kdo žije, kde kdo pracuje, jakou udělal kariéru. Několik narátorů mi zdůraznilo, odkud až jednotliví Tuchomyšláci na sraz dorazili:

„Sou pak zase kamarádi, který sem třeba dvacet let neviděl a viděl sem je poprvé až tady na srazu, jo teď se mě někdo ptal kam až vodvál vítr tak já vím, že někteří Tuchomyšláci bydleli v Kanadě, můj kamarád z dětství v Heilbronn, rodiče s ním emigrovali v nějakým osmašedesátým, takže kolik nám bylo v osmašedesátým,

³⁰Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³¹Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³²Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

³³Terénní poznámky, 3. 4. 2009, I. R.

sedmá třída zhruba, třináct (..) potkal sem tady Tuchomyšláka kamaráda, kterej dělá v Bělorusku na velvyslanectví, žejo atašé v Bělorusku, letos nepřijel, protože je to daleko.“³⁴

Moravcová mi pak jednoznačně oznamuje:

„Takže kam šplápnete s prominutím(..) jo, říkam jdu, kam šlápnu, (..) tak vždycky je to někdo z Tuchomyšle.“³⁵

Jedním z charakteristických znaků „Tuchomyšláka“ je přitom neustálé slavení a setkávání se s přáteli. Jednotliví narátoři tento fakt vnímají natolik intenzivně, že ho popisují i u svých dětí, kteří se v Tuchomyšli už leckdy nenarodili, avšak podědili od svých rodičů sklony ke společenskému životu.

„No my Tuchomyšláci sme furt pohromadě a všechno slavíme, aspoň nějakým tím jídlem a pitím (smích), no a moje děti v tom pokračují.“³⁶

„Čili to pouto určitý tam je a vono to pouto získávají i ty děti, který Tuchomyšl už ani nezažily, ale sou to potomci Tuchomyšle žejo“³⁷

*„Maškarní karnevaly a tohleto to všechno (..) to bylo krásný a tedka už se tady právě tak nějak začíná, tedko tady byl taky maškarní karneval to tady je taky každéj rok, to zase **ta mládež jako jo, naše děti jo**, tohleto všechno, já si myslím, že voni to zdědili po nás. Jo, takže maj taky takovou dobrou bandu, partu, takže jako choděj za masky a je to dobrý.“³⁸*

Identitu Tuchomyšláka nemusejí někdejší obyvatelé Tuchomyšle tematizovat hned. Často může přijít až v pozdějším věku, kdy se z nějakého důvodu začnou ke své někdejší obci vztahovat a znovu vstoupí do živého sociálního prostoru Tuchomyšláků.

Podobnou dráhu opsali Jaroši a Žáčková:

„Já sem vůbec neměl ve dvaceti chuť chodit na ty srazy – já sem měl svůjovej život jinde, malý děti.“³⁹

³⁴Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁵Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

³⁶Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁷Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁸Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

³⁹Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

„(Její sestra, pozn. I. R.) říká *Mně se vůbec nestejská po Tuchomyšli a já ji říkám To neříkej tohle – a až jako když sme se začali scházet tak jako žejo najednou – jí došlo, že jako ta vesnice už není, no, říkám tam to bylo fakt pěkný, nó, tam ty lidi.*“⁴⁰

---

⁴⁰Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

Kapitola 7

Tuchomyšl: O čem se nemluví

7.1 Likvidace

Jak již vyplynulo z předchozí analýzy, ve většině narativů jsem identifikovala jako klíčové události fyzickou likvidaci Tuchomyšle a u narátorů, kteří po ní přesídlili do Ústí nad Labem, také rozpad jejího sociálního prostoru. Přesto v narativech zůstávalo téma samotné likvidace jakoby „nevysloveno“ a proto jsem ho posléze sama nadnášela. Narativy povětšinou reflektovaly idylickou dobu před likvidací a situaci, která nastala po ní. Pouze někteří mi líčili fyzickou podobu likvidace spolu s vlastními pocity.

„No to bylo jako smutný, lidi se vodstěhovali a kočky tam běhaly a psi tam běhali, lidi do paneláku si to nechtěli vzít, tak to tam třeba nechali, no to bylo člověk už pak radši do vesnice nejezdil, vid', no tam taky nic nebylo, akorát že, podívat se a to.“¹

„Jó to sem zažil, ale my sme byli furt ještě nahoře, jo, ta šachta pořád ještě jela a tam dole už se to bouralo, to už hospodu nám zavřeli, a masna, no všechny krámy už byly pryč, autobusy už tam nejezdily, vid', no, houby i vlak už nám tenkrát vodmontovali, to už se jezdilo tamtudy vrchem přes jako na Chabařovice, přes Hrbovice tamtudy, no a my sme tam byli jako ostrov tam nahoře.“²

Narátoři popisují spíše pocity spojené se stěhováním, tedy až s důsledkem likvidace. Většinou odkazují k tomu, že když měl někdo vlastní dům, často vlastnoručně postavený, nechtěl se stěhovat.

Schmidt tak vypráví o svém dědovi:

---

¹Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlíštěm v Ústí nad Labem.

²Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlíštěm v Ústí nad Labem.

„Mluvil o tom jako že je to jeho konec života, protože mu seberou teda jeho dům a v podstatě mu ho rozbouraj a von musí do nějaký škatule do nějaký králikárny, kam nechce, žejo“³

„Nojo, bojovali lidi bojovali (proti likvidaci, pozn. I. R.), no nám to bylo jako jedno, my sme byli támhle v tom domově, ale ty co tam měli baráčky, tak těm se nechtělo, protože tam měli krásný baráky některý, to byly vystavěný vilky.“⁴

Většina narátorů však samotnou skutečnost stěhování reflektuje pozitivně. Stěhovali se totiž do lépe vybaveného bytu s tekoucí vodou, záchodem a koupelnou, nebo tak prostě přišli k vlastnímu bydlení.

„Já sem to tenkrát nes pozitivně to stěhování dostal sem svůj byt žejo s teplou a studenou vodou svůj vlastní.“⁵

„My sme měli starej barák takže jako pantáta nechtěl nic aby se tam dělalo protože to byl kamennej barák takže tam my sme byli rádi, že sme do toho paneláku jako šli **ale jako jako vesnice, to sme byli smutný, že se bourá** protože tam měli i ty děti vyžití tam bylo jak sem říkala ty hřiště a to všechno, **všechno tam bylo, obchod tam byl**, všechno tam bylo, no ale museli sme no. Ty co měli hezký baráky, jako těch pár korun co voni nám zaplatili za baráky to je neskutečný, to jako hm, to je strašně málo.“⁶

Také Žáčková nesla stěhování pozitivně:

„Já sem toto nejdřív nelitovala, viděla sem jak bydlej sestry, ty koupelny a tak“⁷

Obě její sestry už před likvidací bydlely v panelácích v Ústí nad Labem. Žáčková mi posléze detailně líčí den, kdy se přišla podívat do novostavby paneláku v Chlumci a vyjadřuje své nadšení a touhu se okamžitě nastěhovat.

Je tedy možné, že v otázce likvidace obce a stěhování do novostaveb převládl motiv „pohodlí“. Domnívám se, že sociální prostor Tuchomyšle byl mnohými neuvědomovaný, a proto při stěhování nehrál velkou roli. Tuchomyšláci (resp. ti, kteří se nepřestěhovali do Chlumce) si ho začali uvědomovat až v souvislosti s pocíťováním jeho „nepřítomnosti“.

³Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

⁴Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁵Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

⁶Pavelková, rozhovor z 9. 4. 2009, 65 let, bydlištěm v Chlumci.

⁷Žáčková, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Chlumci.

7.1.1 Protest proti bourání

Od žádného z narátorů jsem se nedozvěděla o situaci, která likvidaci předcházela, jakým způsobem byla obyvatelům Tuchomyšle oznámena, či zda se organizoval odpor. Tato témata jsem nadnesla až sama v následujícím rozhovoru. Možné vysvětlení nabízí kniha Libkovice: Zdař Bůh (Gockeler, Reeve, 1997). Hovoří o severních Čechách jako o kraji přistěhovalců po odsunu sudetských Němců, mezi kterými neexistovala síť přirozených vztahů ani vztah jednotlivců vůči krajině. V tomto ohledu mi však narátoři mnohokrát zdůrazňují, že Tuchomyšl nedopadla po odsunu tak jako „ostatní obce“. Mnoho českých starousedlíků zde zůstalo i během války a po odsunu zde zase zůstala spousta Němců ve smíšených manželstvích.

„Horníci tam zůstali, protože říkali, co by tam dělali, v tom vnitrozemí. Takže nás tady bylo dost i v tý Tuchomyšli bylo dost Čechů a vedle ve Vyklicích to stejný.“⁸

„V tý Tuchomyšli se to až zas tak nevyměňovalo, dyť tam zůstalo i dost Němců“⁹

„Tam byli hnedle samý starousedlíci, byli tam některý co se přistěhovali v pětáctýrýcátým, když hodně těch Němců vystěhovali a nechali tam domky, tak přišli z vnitrozemí a nastěhovali se tam, no, ale ty se jako tak sžili a – ale vesměs tam ani moc lidí se nevodstěhovalo, protože to byly takový smíšený manželství a vesměs to byli mužský byli Češi a to zůstali, zůstali tam.“¹⁰

Faktorem, který mohl hrát při rozhodování o likvidaci a malém odporu proti ní ústřední roli, byl samotný režim.

„Co komunistická strana řekla, to taky platilo. (..) O bourání vesnic rozhodoval okresní výbor strany. Nebývaly proti tomu námítky.“ (Gockeler, Reeve, 1997:29)

„To bylo stranický, politický, proti tomu lidi (nic nezmohli, pozn. I. R.) – že tam byli komunisti.“¹¹

Na otázku, zda se bránili likvidaci, mi Krause odpověděl:

„Ale co sme proti tomu mohli dělat? Uhlí je uhlí.“¹²

⁸Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

⁹Čapková, rozhovor z 10. 4. 2009, 85 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁰Sainerová, rozhovor z 17. 4. 2009, 73 let, bydlištěm v Chlumci.

¹¹Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹²Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

Domnívám se, že moji narátoři sami fyzickou likvidací obce tolik neprožívali, protože byli v dané době relativně mladí. Podle rozhovorů tuto situaci řešili a prožívali více jejich rodiče:

„Byla velká spousta bouřlivejších schůzí, kdy lidi nesouhlasili, nadávali si, pošramotili se i vztahy sousedský tým. (...) Jako dítě to samozřejmě vnímáte, ale nevnímáte to tak. A jak říkám já pak v tu danou dobu, kdy se to stalo sem netruchlil (...) mě to nebralo a zajímaly mě víc ty holky v tu dobu.“¹³

„Já sem byl tenkrát hrozně malej nebo jako takhle – to šlo jako mimo mě, doma se vo tom nemluvilo, protože ten komunismus tady byl a ty komunisti číhali na kde co a my sme měli cejch tý německý rodiny protože děda emigroval takže už vůbec sme byli na tom okraji na tý periférii a naši se báli.“¹⁴

7.2 Německá otázka

Další téma, o kterém se narativy zmiňují jen okrajově, je otázka německého původu. V některých vyprávěních se o Němcích nedozvím vůbec nic, někde padne jen zmínka ve formě jakéhosi dovysvětlení děje bez nějakých emocí.

Slavík například vypráví, jak s Němci hrál fotbal, než je odsunuli.

„My sme se s nima ňák nikdy neprali“¹⁵

Schmidt hovoří o svém česko-německém původu:

„Navíc u nás byl nevím jestli to můžeme dneska tak říct jako problém, já to tenkrát ani dneska teda jako problém nevidim, ale z ňákýho toho pohledu z venku se to může zdát jako problém, my sme taková ta českoněmecká rodina tadyta klasická sudetská žejo půlka rodiny česká půlka německá i když všichni žili vždycky tady akorát po válce pak musela půlka rodiny vodejít.“¹⁶

Jaroš se okrajově zmiňuje o Němcích při líčení poměrů ve své rodině:

„Tam byla spousta Němců, těch příhraničních co tady zůstali, žejo, můj děda měl německou národnost pak se to teda vyčistilo, dostal českou, von se narodil v Předlicích ale německejm rodičům,

¹³Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁴Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁵Slavík, rozhovor z 10. 4. 2009, 79 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁶Schmidt, rozhovor z 9. 4. 2009, 43 let, bydlištěm v Chlumci.

žej, jeho rodiče, maminku, kterou já sem nikdy neviděl, byli deportovaný do Německa, spousta bráchrů mýho druhýho dědy byly deportovaný do Německa.“¹⁷

Některé poznámky sice vyvolávají pocit, že situace mezi Čechy a Němci nebyla obzvláště po válce příliš růžová, avšak jsou zmíněny jen okrajově a nebo stručně popsány jako odpověď na moji otázku. Není však znát žádné rozhořčení nebo obviňování.

„Já to řeknu jak to bylo jo, jak nám říkali, že sme to německý svině, to my sme nechápali co to je, že jo jako děti. A všichni na nás takhle (..) My sme šly do školy v šesti letech a neuměly sme pořádně česky. Jo a co, no a to bylo po válce a kdo neuměl česky, tak holt –“¹⁸

Je možné, že toto téma bylo „kolektivně zapomenuto“, resp. že není v kolektivu Tuchomyšláků tematizováno. To by potvrdzoval narativ Krauseho, který se na kolektivní paměti Tuchomyšláků nepodílí a sám jako jediný mnohokrát vehementně zdůrazňuje původ svého otce a jeho úspěchy:

*„Táta byl Němec – **Němec!** Občanství německý, dostal český a dostal řád práce, já ho mám doma, i s průkazkou a **dostal řád práce!**“¹⁹*

Obecně se dá konstatovat, že moji narátoři, kteří se účastní sociálního prostoru Tuchomyšle, sami nenadnášejí témata, která by mohla být konfliktní. Proto se např. u otázky národnosti nebo politického vyznání (pokud ho vůbec tematizovali) omezili na stručná konstatování bez větší zaangažovanosti. Je otázkou, zda tyto témata nezmiňovali pouze přede mnou. Neobjevují se však ani v internetové diskusi, takže se domnívám, že je nenadnášejí ani v komunikaci mezi sebou.

---

¹⁷Jaroš, rozhovor z 9. 4. 2009, 53 let, bydlištěm v Chlumci.

¹⁸Moravcová, rozhovor z 16. 4. 2009, 69 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

¹⁹Krause, rozhovor z 6. 9. 2008, 62 let, bydlištěm v Ústí nad Labem.

Kapitola 8

Závěr

Ve své práci jsem se snažila popsat, jak někdejší obyvatelé Tuchomyšle vymezují svůj vztah k této zaniklé obci. Nejprve jsem toto téma nahlížela skrze koncepty regionální identity, domova a prostoru. K uchopení procesů identifikace s místem zaniklé obce se mi pak jako nejvhodnější ukázal být koncept lokální identity, který odkazuje k nejnižší úrovni regionální identity, a vyjadřuje vztah k místu, které je (nebo bylo) dějištěm naší každodennosti (Roubal in Socioweb). Pozornost jsem zaměřila také na vztah narátorů k místu jejich nového bydliště, k čemuž byl tento koncept stejně vhodný. V průběhu výzkumu se dále ukázal být velmi nosný koncept teritorializace identity M. Svašek (2002).

Téma lokální identifikace někdejších obyvatel Tuchomyšle jsem pak nahlížela z konstruktivistického paradigmatu. Zvolila jsem metodu narativního interview, zúčastněného pozorování a obsahové analýzy internetové diskuse. U získaných dat z narativů jsem nejdříve provedla narativní analýzu a posléze jsem všechna data analyzovala prostřednictvím otevřeného kódování a kategorizace dat. Při následném porovnávání vztahů mezi kategoriemi jsem se již zaměřovala na to, jak někdejší obyvatelé Tuchomyšle konstruuji svou lokální identitu, jak ji ve svých narativech sami reflektují a k čemu se konkrétně vztahují.

Z analýzy dat vyplynulo, že vztah ke zrušené obci, v mém případě k Tuchomyšli, může probíhat na mnoha úrovních, které se však prostupují, vzájemně se podmiňují a ovlivňují. Někdejší obyvatel zrušené obce se k ní vztahuje vždy z určitého pohledu a v určitém kontextu, který přímo ovlivňuje konkrétní podobu jeho vztahování.

Svou identifikaci se zrušenou obcí může její někdejší obyvatel předně tematizovat geograficky. V rámci tohoto aspektu se vztahuje k fyzickému prostoru zaniklé obce, a to jak na rovině minulosti, tak na rovině současnosti. Na rovině minulosti vzpomíná na konkrétní objekty a dispozice zrušené obce.

Narátoři předkládají výčty všech aspektů občanské vybavenosti a možností kulturního a sportovního využití spojeného s obcí a jejím nejbližším okolím. Rovina současnosti tematizuje vztah k aktuální podobě prostoru. Obě tyto roviny se přitom prolínají. Pro někoho tak může být měsíční krajina, vzniklá po likvidaci obce, naplněna symbolickým významem, pro jiného však nenese žádný přesah. Konkrétní podoba identifikace s fyzickým prostorem přitom závisí na dalších úrovních vztahování se ke zrušené obci. Nejvýznamnější roli přitom hraje vztahování se k jejímu sociálnímu prostoru. (Vazbu na fyzické místo a příslušnost k místnímu společenství, jakožto dva aspekty vztahování se k regionu, tematizuje též Zich, 2003).

Sociální prostor zrušené obce zahrnuje společenství lidí, kteří v dané obci žili, dále aktivity této komunity a specifický způsob jejího života a vzájemné komunikace. Aktivity této skupiny oživovaly fyzický prostor obce, který dal celému sociálnímu prostoru vzniknout a posléze se stal jeho zázemím. Také k sociálnímu prostoru zrušené obce se její někdejší obyvatelé vztahují časově, na rovině minulosti i současnosti. Podobně jako přetrvává vztah k fyzickému prostoru, ačkoliv se zcela změnil a nic jeho někdejší podobu nepřipomíná, může zánik obce přežít i její sociální prostor. Jeho podoba se tím samozřejmě radikálně mění a je přitom ovlivněna mnoha faktory, především místem, na které se někdejší obyvatelé zrušené obce přestěhovali.

Pokud se někdejší obyvatelé rozprchnou do různých míst a přestanou žít v bezprostřední fyzické blízkosti, může sociální prostor zrušené obce zcela zaniknout nebo pokračovat např. v organizovaných srazech. V případě, že se někdejší obyvatelé (nebo jejich větší část) odstěhuje na stejné místo, může sociální prostor zaniklé obce pokračovat dokonce na bázi každodennosti, jako tomu bylo v původní obci. Změní se pouze „kulisy“. Nová obec, nové „kulisy“, jeho podobu samozřejmě ovlivní a je pravděpodobné, že v průběhu let splyne se sociálním prostorem nové obce. Avšak dokud „pamětníci“ žijí ve své fyzické blízkosti, pokračuje sociální prostor obce původní.

Kontinuita tohoto sociálního prostoru může značně ovlivnit vztahování jednotlivců k zaniklé obci jako takové. Život po boku někdejších sousedů a participace na pokračujícím sociálním prostoru obce může například zmírnit negativní náhled na likvidaci obce, obzvláště pokud je život na novém místě pohodlnější. Zároveň však může umocnit negativní náhled na likvidaci obce v případě, že podmínky na novém místě zcela nereplikují tu podobu sociálního (i fyzického) prostoru zrušené obce, která byla pro dotyčného významná, (viz uvažování o deterritorializaci M. Svašek 2002).

Zda se sociální prostor obce udrží při životě i po odstěhování jejích někdejších obyvatel do všech stran, závisí na jeho soudržnosti. Pokud byla komunita zrušené obce silně provázána společnými zážitky, vzpomínkami, závazky a zájmy, a její členové i nadále touží je spolu sdílet, je pravděpodobné, že

sociální prostor přežije fyzickou likvidaci svého zázemí, aniž by se ustavilo nové. V takovém případě nabírá podobu pravidelného setkávání nebo internetových diskusních fór.

Sociální prostor zrušené obce přitom může být natolik významný, že si jeho účastníci vytvoří kolektivní identitu a sdílejí kolektivní paměť (viz koncept J. Assmanna, 2001). Tuto skutečnost přitom vnímají i jejich potomci, kteří už leckdy znají zaniklou obec jen z fotografií a vyprávění. Přesto si i oni mohou tuto identitu i kolektivní paměť, přetvořenou pro své potřeby, osvojit.

Účast nebo neúčast na této kolektivní paměti ovlivňuje způsob, jakým se někdejší obyvatel k zaniklé obci vztahuje. Ten se může více odrážet od jeho vlastní osobnosti a individuálních vzpomínek, nebo od kolektivního vzpomínání společenství sdílené paměti.

Na individuální rovině reflektuje někdejší obyvatel zaniklou obec jako „dějiště“ jeho jedinečného života. Zaniklá obec přitom může vystupovat pouze v roli kulisy tohoto života. Jedná se o vzpomínky z jeho každodennosti, které narátor vnímá jako nezapomenutelné. Zaniklá obec je tím pádem zaměnitelná za jakoukoliv jinou obec, v níž by dotyčný prožil stejné úseky života. Zaniklá obec však může vystupovat také v roli aktivního činitele, který tento neopakovatelný život spoluutváří, a není tudíž možné tuto obec zaměnit za jinou. Nikde jinde by se dané události z pohledu narátora prostě stát nemohly. Zaniklá obec je tak průsečíkem neopakovatelných fyzických dispozic a jedinečných životních událostí.

Pokud si někdejší obyvatel i nadále buduje identitu občana zrušené obce, kolektivní paměť celé skupiny ovlivní způsob, jakým se k obci bude vztahovat, a to tím, že určí hlavní body (a způsoby) vzpomínání, zatímco jiné odsoudí k zapomnění. Kolektivní paměť tak například vytvoří vlastní náhled na důležité události ze života zaniklé obce a shodne se na jejich reflexi. Míra ovlivnění touto kolektivní pamětí závisí opět na stupni identifikace s daným společenstvím. Pokud v něm dotyčný žije ve své každodennosti, protože se sociální prostor přemístil na místo jeho současného bydliště, domnívám se, že bude kolektivní pamětí ovlivněn více než člověk, který se do sociálního prostoru zapojuje jednou za pár let návštěvou srazu. Dotyčný přitom může být ovlivněný i sociálním prostorem nové obce, tedy místem jeho nového bydliště. Míra integrace do nového společenství tak může ovlivnit význam, jaký dotyčný připíše své původní obci.

Na vztah k zaniklé obci na všech těchto úrovních působí i pozadí, na kterém se tato identifikace děje. Může jít o politické dějiny, osobní historii narátora, jeho věk v době stěhování, jeho ekonomickou situaci, jeho vztah ke krajině nebo jeho potřebu kontinuity a srozumitelnosti vlastního životního příběhu.

Vztahování se ke zrušené obci tak nabývá velmi komplexní povahy. Ve

svých konkrétních podobách může vypadat jako výlet do měsíční krajiny hnaný touhou znovu se spojit s rodnou půdou a najít ztracený domov, zároveň však může vypadat jako celonoční taneční zábava v kulturním domě mnoho kilometrů od geografické polohy zaniklé obce.

Pouze zvážíme-li všechny tyto roviny identifikace se zrušenou obcí, můžeme porozumět lokální identitě jejich někdejších obyvatel. Tvoří ji totiž právě všechny tyto úrovně vztahování dohromady.

Každá obec je samozřejmě jedinečná a to jak svým fyzickým (geografickým), tak i svým sociálním (a kulturním) prostorem. Tuchomyšl se v mém výzkumu ukázala být obcí s velmi silným sociálním prostorem, který byl zčásti přenesen do nové lokality v nedalekém Chlumci. Zde pokračuje životem ve své každodennosti. Tuchomyšláci se potkávají na chodbách svých paneláků, na ulicích, v obchodech, v hospodách, v autobusech. Zbytek vesnice, který se přestěhoval na jiná místa, a přesto měl zájem se na sociálním prostoru Tuchomyšle dále podílet, se na něm účastní na pravidelných srazech nebo prostřednictvím internetové diskuse.

Po interpretaci dat z devíti narativních interview někdejších obyvatel Tuchomyšle se proto domnívám, že způsob, jakým se někdejší obyvatelé Tuchomyšle vztahují ke své zrušené obci, závisí na místě, na které se po likvidaci obce přestěhovali, na věku, ve kterém se museli stěhovat, na stupni participace na tehdejším sociálním prostoru Tuchomyšle (nebo na některé z jeho částí) a na ekonomických důsledcích likvidace obce pro každého jednotlivce.

Můj vzorek byl až na jednoho narátora omezen na někdejší obyvatele Tuchomyšle, kteří dnes silně participují na sociálním prostoru zrušené obce. Další výzkum v této oblasti by se tudíž mohl soustředit převážně na někdejší obyvatele Tuchomyšle, kteří nepocházejí ze sociálních sítí oficiálně se scházejících Tuchomyšláků.

Jako přínosnou vidím dále realizaci podobného terénního výzkumu v jiných lokalitách. Na Ústecku by bylo dále zajímavé vysledovat, jak se ke svým zrušeným obcím vztahují někdejší obyvatelé těch zrušených obcí, které dnes stojí jakoby „ve stínu Tuchomyšle“, tedy z Vyklic, Lochočic a Otovic. Zajímavé by dále mohlo být porovnání lokálních identifikací obyvatel ze zrušených obcí na Mostecku, kde docházelo k četnějším likvidacím, s těmi na Ústecku, kde prakticky neexistuje fenomén opakovaného vystěhování z rušených vesnic.

Vliv těžby uhlí v severočeské hnědouhelné pánvi na obyvatele této oblasti a jejich lokální identitu je rozsáhlé téma, které by bylo možné uchopit i z dalších aspektů. Těžbě neustupovaly pouze malé obce, ale i okresní město Most, které bylo celé nově vystavěno. Desetitisíce lidí byli vystěhováni ze starých cihlových domů do nových panelových sídlišť a zcela se tak změnil jejich „životní prostor“. Zajímavé by bylo popsat, jak tato změna ovlivnila jejich lokální identifikaci se starým a novým Mostem a jak se identifikují s širším

regionem.

Těžba uhlí a s ním spojený rozvoj průmyslu v severních Čechách dodnes velmi výrazným způsobem mění její krajinu a životní prostředí. Bylo by proto dále zajímavé prostřednictvím antropologického výzkumu zjistit, jak místní obyvatelé krajinu svého domova vnímají a jak reflektují její radikální proměny.

Literatura

- Assmann, J. (2001):** Kultura a paměť. Praha, Prostor.
- Barša, P. in Antropoweb:** Konstruktivismus a politika identity. [online]. Dostupné z <http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=551&kategorie=88> (cit. dne 25. 2. 2009)
- Berger, P., Luckmann, T. (1999):** Sociální konstrukce reality, Pojednání o sociologii vědění. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Brubaker, R., Cooper, F. (2000):** Beyond „identity“. Theory and Society 29: 1 - 47
- Disman, M. (1993):** Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele. Praha, Karolinum.
- Fischer-Rosenthal, W., Rosenthal, G. (2001):** Analýza narativně-biografických rozhovorů. In Biograf, 24/2001.
- Geertz, C. (2000):** Interpretace kultur. Praha, Slon.
- Grygar, J. (2005):** Těšínská vánočka. Splétání lokálních a sociálních identifikací. In Slezský sborník, 103/1: 29 – 57, Slezský ústav, Opava.
- Gupta, A., Ferguson, J. (1992):** Beyond „Culture“: Space, Identity and the Politics of Difference. Cultural Anthropology 7/1: 6 - 23
- Hamar, N. (2002):** Nalézání a vynalézání sebe v příběhu: O narativní konstrukci židovských identit. In Biograf 27/2002.
- Hendl, J. (2005):** Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha, Portál.
- Chiseri-Strater, E., Stone Sunstein, B. (1997):** FieldWorking: Reading and Writing Research. Prentice-Hall, A Blaire Press Book.
- Jandourek, J. (2001):** Sociologický slovník. Praha, Portál.
- Jeřábek, H. (1992):** Úvod do sociologického výzkumu. Praha, Karolinum.

Laštovková, J. (2007): „Doma“ v pohraničí. In: Houžvička, V., Novotný, L. (eds): Otisky historie v regionální identitách obyvatel pohraničí. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Malkki, L. (1992): National Geographic: the Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology* 7/1: 24-44

Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994): An Expanded Sourcebook Qualitative Data Analysis. Thousand Oaks, SAGE.

Roubal, O. in Socioweb: Když se řekne identita... regionální identita (III. část). [online]. Dostupné z <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115> (cit. dne 20. 5. 2009)

Svašek, M. (2002): Narratives of „Home“ and „Homeland“: the Symbolic Construction and Appropriation of the Sudeten German Heimat. *Global studies in Culture and Power*, 9: 495 – 518.

Vaněk, M., Mucke, P., Pelikánová, H (2007): Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Vaňková, M. (2006): Šluknovský výběžek: Identity, narace, reprezentace. Diplomová práce FHS UK.

Vybíral, Z. (2000): Psychologie lidské komunikace. Praha, Portál.

Zich, F. (2003): Regionální identita obyvatel v pohraničí: Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní, či regionální identita?“ Praha, Sociologický ústav AV ČR.

Zich, F. (2007): Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In: Houžvička, V., Novotný, L. (eds): Otisky historie v regionální identitách obyvatel pohraničí. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Prameny

Gockeler S., Reeve H. (1997): Libkovice: Zdař Bůh. Praha, Divus.

Jezero Milada. Investorské centrum Ústí nad Labem. [online]. Dostupné z <http://www.invest-usti.cz/default.aspx?section=382> (cit. dne 9. 6. 2009)

Martinovský I., Cvrk, F., Cvrková M. (1983): Dějiny zaniklých obcí Tuchomyšl. Ústí nad Labem, Krajské středisko státní památkové péče.

Tuchomyšl. Zanikleobce.cz. [online]. Dostupné z <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=1011> (cit. dne 9. 6. 2009)

Zaniklé obce. [online]. Dostupné z <http://www.zanikleobce.cz> (cit. dne 9. 6. 2009)